

/ 68

प्रांदोबा

नोव्हेंबर १९९५

PULSE POLIO IMMUNIZATION

9th Dec. 1995 & 20th Jan. 1996

DID YOU KNOW THAT...

- Polio not only cripples a child for life but can also cause death
- It is possible to eradicate polio
- 146 countries are now polio free
- 2/3 of the world's polio cases still come from India
- Last year, in India, 4,000 children reportedly fell a victim to polio. This number is only a fraction of the actual number of polio cases occurring in India which do not get reported.
- The only way to eradicate polio is to eliminate the disease-causing poliovirus, and the only way to do this is to give polio drops to every child in the country in the age of 0-3 years on a single day and repeat it after 4-6 weeks.
- India will save more than Rs. 50 crore every year if polio is eradicated
- Your parents probably remember smallpox. You don't. You will remember polio.

Your children should not.

WHAT CAN YOU DO?

- Spread the message of Pulse Polio Immunization
- Make sure that all children in your family and neighbourhood in 0-3 years age group, irrespective of whether or not they have been given polio drops earlier, are brought to the nearest vaccination centre for polio doses on 9th December 1995 and 20th January 1996.

अमेरिकेत रहाणाऱ्या भारतीय डॉक्टरांनी, जून २००० रोजी शिकागो येथे एक सभा भरवली. सभेचे अध्यक्षस्थान अमेरिकेचे अध्यक्ष बिल क्लिंटन यांनी भूषवले होते. भाषण देण्यासाठी जेव्हा ते खुलून बसले राहिले, तेव्हा प्रथम त्यांनी 'डॉक्टर अंबटी' ला बोलावले. सतरा वर्षांचा एक युवक भुडबुडालेला पाहून सभेतील सर्वजण तस त्याच्याकडे वेधले गेले. युवकाचे अभिनन्दन करत बिल क्लिंटन आपला एक हात कुचलून म्हणाले, "हो, अंबटी याचा पांचवडा प्रथम जेव्हा मला करून देण्यात आला, तेव्हा माझ्या मनात त्यांच्याबद्दल आदरधान असून दयाला, कारण, ते जगातील वयाने स्वतः सहान असणारे डॉक्टर आहेत." यावर सर्व सभासदांनी टाळ्या वाजवल्या. थोडे थांबून क्लिंटन पुढे म्हणाले, "आताच मला असेही कळलेय की, कोचे कुठ्ठी एवढेच वयाच्या म्हातारपणीच (नासटीनदर्स ओल्ड) डॉक्टर बनले." तेव्हा तर साराहॉलच हर्षजन्य, खळ्या व हसण्याच्या आवाजाने दुमडून गेला!

अमेरिकेच्या बध्यक्षांच्या अभिनन्दनास पात्र असलेल्या हो. अंबटी नालमुरलीकृष्ण यांनी मुझिमत्ता असल्याने अशीच आहे. चार वर्षांच्या वयातच ते गणिताची अवबोध बुद्धीवरणे अगदी सहजपणे शोधत, सहा वर्षांच्या वयात त्यांना पहिल्या वर्गात दाखल करण्यात आले. पण फक्त आठवड्यातच (महिन्यात नव्हे!) त्यांना कऱ्या वर्गात घालण्यात आले. पुढील तीन वर्षांत ते असेच पाचवेळा अनुक्रमे मिळून बरील वर्गात जात राहिले. १९७१ मध्ये आपल्या वयाच्या तेंपल्या वर्षीच त्यांनी गवशासत्र (बायोलॉजी) बी.ए.ची पदवी

विश्व-सवाचार

सतरा वर्षे वयाचा डॉक्टर

मिळवली. न्यूयॉर्क विश्व विद्यालयाचे ते सर्वात सहान वयाचे स्नातक होत. यानंतर ज्ञान कर्षात त्यांनी मायुट सिनाथ मेडिकल स्कूल मधून वैद्यक शास्त्रातील पदवी मिळवली.

अंबटी नालमुरलीकृष्ण यांचे वडील अंबटी मोहन राव यांनी औद्योगिक अभियांत्रिकी विषयात डॉक्टरेट मिळवली आहे; आणि त्यांची आई गोमती ही शिक्षणशास्त्रातील डॉक्टर आहे. जन्म अंबटी जयकृष्ण डॉक्टरांचे होतार आहेत.

नालमुरलीकृष्ण यांच्या अगोदर प्रज्ञावानचार्य युवकही असाच नहान वयात डॉक्टर बनला होता, त्याने इंग्लंडतील पेडजिया युनिव्हर्सिटीतून गणितशास्त्राची पदवी मिळवली होती.

डॉक्टरेट मिळवली होती.

नालमुरलीकृष्ण यांच्या अंबटी जयकृष्ण या दोघांनी मिळून सहा वर्षांपूर्वी 'एम्स' विश्वकावर एक पुस्तक प्रकाशित केले होते. निकट भविष्यात त्याची दुसरी आवृत्ति प्रकाशित होईल. पत्रगण संरक्षणशास्त्राचीही या दोघांमधील सहिनेने पुस्तक प्रकाशनसाठी तयार आहे. अमेरिकेचे अध्यक्ष बिल क्लिंटन म्हणाले, "तुम्हा दोघांना पाहून केवळ तुमचे आस व मित्रमंडळींनाच नव्हे, तर आम्हालाही अभिमान वाटतो आहे."

याशिवाय सांगण्यासारखा आणखीही एक विश्व आहे. अंबटी वंशू प्रमाणेच स्वतः बिल क्लिंटननेही आपल्या तरुपणात बरेच पराक्रम केले. वयाच्या सव्विसाव्या वर्षी ते प्रोफेसर बनले व एक तिसऱ्यावर्गात एक टाच्याचे गव्हर्नर बनले. आणि सेहेचाळिसावा वर्षी ते अमेरिकेचे अध्यक्ष ही झाले.

राक्षसांचे दुकान

फार प्राचीन काळी राक्षस राज्यात धर्मनन्दन नावाचा एक राक्षस रहात असे. त्याला राक्षसांची वर्तणूक मुळीच आवडत नसे. झुलट त्याच्यात मोठे मानले जाणारे लोक त्याला म्हणत, "हे बघ, हरीष हे एक गरीब जनावर आहे. गवत खावून, प्राणी पिऊन, इतर कुणाला कसलाही त्रास न देता हे प्राणी आपले आयुष्य घालवत असतात. पण वाघ हींस प्राणी आहे. इतर प्राण्यांची शिकार करून, तो त्यांना मारून खातो. म्हणून असं म्हणणं योग्य नव्हे की हरीष चांगला प्राणी आहे अन् वाघ तेवढा वाईट. प्रत्येक जनावर आपापल्या पद्धतीनं जगत असतं. त्याचप्रमाणे राक्षसांच्या जगण्याची अन् मनुष्यप्राण्यांच्या जगण्याची निरनिराळी रीत आहे. आपण राक्षस पद्धतीने जगतो अन् तसंच जगणं आवश्यक आहे."

तरीही धर्मनन्दनला राक्षसपद्धतीने रहाणे आवडेना. राक्षस गरीब प्राण्यांना फार निर्दयतेने मारत असत अन् त्यात त्यांना आनन्द वाटे. आपल्या अपकारकर्त्तावरही ते अपकार करत असत.

धर्मनन्दनला हे सारे सहन न झाल्याने तो आजारी पडला. त्याच्या आई बापांनी आपल्या राक्षस जमातीच्या वैद्याला बोलावून घेतले. धर्मनन्दनला बरेच प्रश्न विचारल्यावर वैद्य त्याला म्हणाला, "चुकूनच तुझा राक्षसकुलात जन्म झाला आहे. तुझा रोग तर मानसिक आहे. तू काहीं काळ मनुष्य राज्यात जाऊन रहावंस हे बरं. पण तिथे राहिलास तरी मरिच्यातून कमीत कमी एका माणसाला तरी मारून खात जा. ज्या दिवशी पुन्हा आपल्या राज्यात येऊन रहावंस तुला वाटेल, त्या दिवशी समज, की तुझा आजार दूर झालाय !"

अर्चना रिके

वैद्याची ही आज्ञाच समजून धर्मनन्दनने एका नगरात फिरत राहून मानवांच्या बाबत बरेच काही जाण संपादन केले.

धर्मनन्दनला माणसांची ही जीवनपद्धती फारच आवडली आणि त्याने त्याच नगरात राहण्याचे ठरवले. त्यानुसार त्याने एक छानशा तऱ्हाचे रूप धारण केले. एके दिवशी त्याला एक सुंदर तरुणी दिसली. तिच्याशी आपण लग्न करावे असे त्याला वाटले.

या तरुणीचे नाव होते लता. ती एक फारच चांगली मुलगी होती, पण अत्यंत गरीब होते तिचे कुटुम्ब. तिचा बाप आजारी असल्याने नेहमी बाटेवर पडून असे. आई दोन-चार घरी भांडी घासून थोडे पैसे मिळवी. भाऊ चांगला सुशिक्षित होता, पण बेफार होता. त्याला कुठेच नोकरी मिळत नव्हती. शरीर-कष्टाची कामे करणे त्याला आवडत नसे. काही काम करून संताराला गवत करानी अशी लताची इच्छा होती, पण वयात आलेल्या मुलाने बाहेर कोठे काम करावे हे कुटुम्बाच्या रिवाजात बसण्यासारखे नव्हते.

एके दिवशी देवळात जात असलेल्या लताला गाठून धर्मनन्दनने निःसंकोचपणे तिच्याजवळ आपले प्रेम व्यक्त केले. तिला हसू आले, पण त्या हसण्यातही विषाद भरलेला होता. ती म्हणाली, "माझं लग्न

माझ्या इच्छे-अनिच्छेवर अवलंबून नाहीय. याच गावात आमचा एक दूचा नातेवाईक आहे. एक वर्षापूर्वी त्याची बयको मेळीय. त्याची इच्छा आहे की, माझ्याशी दुसरं लग्न करावं. त्याची इच्छा पुरी केली, तर तो माझ्या बाबांना औषधोपचार करणार आहे. पाचाला नोकरीही पाहणार आहे. त्याचे घोरली मुलगी तर माझ्याच वयाची आहे. माझ्या घरातल्यांना कुणाला हे लग्न पसल्ल नाहीय. पण आमचं घरही त्याच्याकडे गहाण पडलेलं आहे. आता एक आठवड्यांच्या आत आम्ही आमची संमती कळवली नाही, तर तो आम्हाला घराबाहेर काढील."

"त्याचं कर्ज मो चुकवीन अन् तुझ्याशी

बांदीय

M - F2

११

लघू करीन." धर्मनन्दने लताला आश्वासन देत म्हण्टे.

"पण मी तर तुम्हाला पथमच सांगितलंय की, माझं लग्न ही माझ्या हातातली गोष्ट नव्हे. आमच्याकडच्या मोठ्या माणसांशी तुम्ही याबाबत बोला," असे म्हणून लता निघून गेली.

धर्मनन्दने लताच्या आई-वडलांना भेटून तिला मागणी घातली. त्यांनी त्याची माहिती विचारली. त्याला छोटे तर सांगायचे नव्हते, पण खरी गोष्ट त्याने लपवली. जात, गोत्र इत्यादि माहीत नसणाऱ्या माणसाशी आपल्या मुलीचे लग्न करून देणे त्यांना पसंत नव्हते.

पुन्हा एकदा धर्मनन्दन देवळात जात असलेल्या लताला भेटला. ती तिला म्हणाली, "तुला कबूल असेल, तर आपण तुज्या आई-बाबांच्या संमतीवाचूनच लग्न करू या."

लता म्हणाली, "माझ्याज्यानं हे होणार नाही. माझं भाग्य चांगलं असेल तर माझ्या त्या नातेवाईकाला एवढा राक्षसच मिळून टाको." तिच्या या बुत्तराने धर्मनन्दनला धक्काच बसला ! त्याला या शहरात येथून एक आठवडा लोटला होता. एक दिवस रात्री त्याने लग्नासाठी जतावर दबाव आणणाऱ्या त्या माणसाला खातून टाकले. आपण याप्रकारे एक सत्कृत्यच केलंय याबद्दल त्याला समाधान होते.

लताच्या लग्नाची गोष्ट अशा प्रकारे तात्पुरती पुढे ठकवली गेली. एवढ्यात एक महिना पूर्ण व्हायला आला. कुणालाही सायची त्याला इच्छा होत नव्हती. शेवटी त्याने एक दिवस एका संन्याशाला फकडले. संन्याशाला नाहीतरी आपले असे कोणी नव्हतेच. तेव्हा खालाच खाले, तर कुणाचे काही विधवार नाही!

पण संन्यासी राजसाला म्हणाला, "जेव्हा धर्मनन्दन, तू राक्षस असलास तरी संन्यासी आहेस. मी नसेन तर मानवजातीचं नुकसान होईल अन् मला खाल्ल्यानं तुला पाप लागेल."

संन्याशाने आपले नाव घेतले, म्हणून धर्मनन्दनच्या मनात त्याच्याबद्दल थोडा उत्पन्न झाली. त्याने संन्याशाला आपल्याला चांगला सद्दा देण्याची विनंती केली. तेव्हा संन्याशाने लताच्या एका नातेवाईकाचा बुद्धिस्थ करून म्हण्टे, "त्याचं नाव आहे निर्विक. त्याच्या बायकोचं नाव आहे कात्यायिनी. त्यांना कोणी मूलबाळ नसल्यानं मी त्यांना एकाद्या मुलाला दत्तक घेण्याविषयी सुचवलं होतं. पण अजून ते कुठल्या निर्णयावर आलेले नाहीत."

नातेवाईकाचे पूर्ण वर्णन सांगून संन्यासी धर्मनन्दनला म्हणाला, "याच नगरात वक्रबुडो नावाचा एक करोडपती माणूस आहे. कित्येक लोकांना आजवर फसवलेय त्याने. पण सागान्य माणसं त्याला तोंड देऊ शकत नाहीत. तू तर शक्तिशाली अन् मायावीही आहेस. गरीबांना स्वस्त दरात वस्तु विकायचं एक दुकान भुवड तू. सर्व 'चांगला माणूस' म्हणून तुझी स्तुती करतील. तुझं जेव्हा चांगलं नाव होईल तेव्हा मी सांगितलेला तो निर्विक तुला नक्की दत्तक घेईल. यानंतर तुला कोणी तुझी जात, कुल, मोव वगैरे विचारू शकणार नाही."

त्यानंतर एक रिकामी जागा पाहून त्याने तेथे आपले सुन्दरसें दुकान घाटले.

हळूहळू धर्मनन्दनचे दुकान चांगले चालू

लागले. ग्राहकांची संख्या वाढू लागली. एक महिना पूर्ण झाला, पण यावेळी झोप्यासारखा कोणी योग्य माणूस त्याला सापडला नाही. आपल्या आहाराबाबतही धमनि चाननाच्या राक्षसाला समजेना की आता काय करावे.

मधल्या काळात धर्मनन्दनच्या दुकानावर वक्रबुडोची नजर पडली. दिवसेंदिवस प्रगति करणाऱ्या धर्मनन्दनचा वेढा काढायचे त्याने ठरवले. एका गल्लाची त्याने या कामासाठी निवड केली. तो आपोआपच त्याच्या तावडीत सापडला. या महिन्याची आपल्या आहारची अडचण धर्मनन्दनने त्याला खातून टाकून सोडवली.

“महाराज, मला मानवीच्यातच रहायची इच्छा आहे. त्यामुळे मला दर महिन्याला एका माणसाला सावून टाकायचा नियम पाळावाच लागेल. इथली दुष्ट माणसांची संख्याही हळूहळू कमी होतेय, तेव्हा आता पुढे काय करावं अशी पंचाईत पडलीय मला.”

संन्यासी हसून म्हणाला, “मग तुम्ही एक माणूस बनून जा ना ! म्हणजे तुम्ही समस्या आपोआप सुटून जाईल. यासाठी एकच मार्ग आहे. तुम्हाला राक्षसरूप स्वीकार करील, अशा एका माणसाची आपल्याला गरज आहे.”

धर्मनन्दन आपल्या दुकानाकडे परत फिरला. तो आता याच विचारात बुर झाला की आपलं राक्षसरूप स्वीकारणारा कोण माणूस आढळेल आपल्याला? इतक्यात वक्रबुद्धी तेथे येथून म्हणू लागला, “दहा हत्तींचे बळ अन् बारा सिंहांचा पराक्रम अंगी असणारा महान मी इथे पाठवला होता. पण आता त्याचा कुठे पत्ताच लागत नाहीय ! नगरातल्या सर्वात प्रसिद्ध तांत्रिकांचा विचारलं, तेव्हा कळलं, की कोणी एक राक्षस संपून-छपून तुम्हाला मदत करत बसतो. बोल, कुठं आहे हा राक्षस ? दाखव बरं ! पुढे आला की त्याला ताबडतोब इथे जमिनीतच गाडून टाकीन मी !”

त्याच्या बोलण्यावर जोरजोराने हसत

धर्मनन्दन म्हणाला, “जरे वा ! अगदी शंभर टक्के वक्रबुद्धीच आहेस तू ! राक्षस इथे का राहील ? तो तर राक्षस राज्यात राहील ना. थांब मी तुला राक्षस-राज्याची नीट माहिती देतो.” अन् त्याने वक्रबुद्धीला राक्षसराज्याचा पत्ता अन् वर्णन सांगितले.

ते ऐकून वक्रबुद्धी सुस्थ होऊन बोलू लागला, “जरे वा ! अशा ठिकाणी रहायला मिळणाऱ्याला भाग्यवानच म्हणायला हवं. तू फक्त अगदी एकदाच पाठव ना मला त्या राज्यात !”

“अं ५५, पाठवू शकेन मी ! पण तसं करण्यानं मलाही काही लाभ व्हायला हवा ना ? तू आपली सगळी इस्टेट माझ्या नावे करून द्यावी व्यवस्था कर. मी तुला सर्व शक्तींनी युक्त बनवून राक्षसराज्यात पाठवून देतो.” धर्मनन्दन म्हणाला.

वक्रबुद्धी विचार करू लागला, “सगळ्या राक्षसी शक्ती जर आपल्याला मिळत असतील, तर नन्तर आपण याचो सगळी इस्टेट पुन्हा मिळवू शकू; मनात आलं तर

राजाही बनू शकू.” यामुळे लोभात पडून त्याने सर्व मान्य केले.

धर्मनन्दनने आपली अंगडी काढून वक्रबुद्धीच्या बोटात अडकवली. झालं ! वक्रबुद्धी एकदम जडस्थच झाला ! नंतर संन्याशाला भेटून धर्मनन्दन म्हणाला, “महाराज, तुम्हाला तर सर्व माहीतच आहे. राक्षसराज्यात प्रवेश करणाऱ्याचा स्वभाव एकदम बदलून जातो. तेव्हा आता त्याचा तैथून परत येण्याचा प्रश्नच येत नाही. मी आता राक्षस नसून संपूर्ण मानव बनलो आहे. वक्रबुद्धीची सारी इस्टेटही आता माझ्या हाती आहे. पुढाक नैहमीप्रमाणे चालवूंगही मी आता सामान्य जनतेची सेवा करू शकेन.”

संन्याशाने धर्मनन्दनला आशिर्वाद दिला.

निर्वाक्या वारस बनून धर्मनन्दनने लताशी लग्न केले. तिच्या भावाला आपल्या दुकानात नोकरी दिली. लोकही त्या दुकानाला आता ‘राक्षसाचे दुकान’ म्हणून संबोधू लागले.

हरामाची कमाई

शिवपुरी या एका महानगरात किरण नावाचा एक तरुण राहत असे. तो स्वतःचा मोठा हुशार समजे. कधी मेहनत करून जास्त पैसे मिळवायची स्वप्ने तो नेहमी पहात असे.

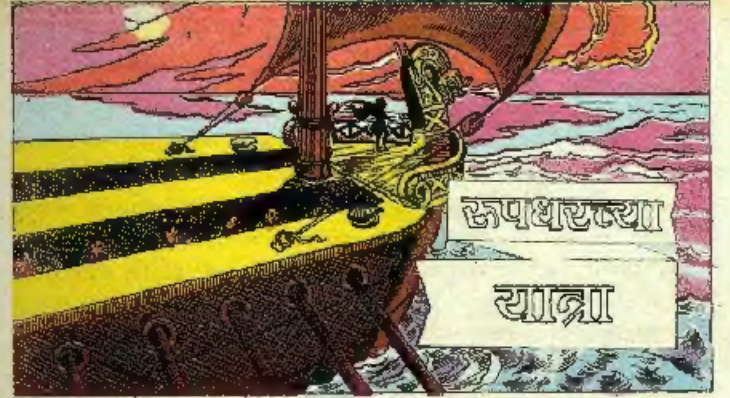
एकदा किरणच्या घराच्या कुलुपाची किडी हरवली. कुलुपकिल्ल्या दुस्त करणाऱ्या कऱ्हेया नावाच्या एका माणसाला त्याने बोलावून आणले. दोन मिनिटांतच त्याने एका किडीने ते कुलुप खुपडून दिले अन् पाच रुपये मिळवले ! एक घास्पात या पद्धतीने किरीतरी कमाई करता येईल, पैसे मिळवायचा हा तर फारच सोपा मार्ग आहे की ! - मग तो कऱ्हेयाकडे गेला अन् त्याला ही कला शिकवायची विनंती केली.

कऱ्हेयाने ते कबूल केले अन् किरणला आपला शिष्य बनवले. दोन महिन्यांत सर्व काही शिकवून झाल्यावर कऱ्हेया त्याला म्हणाला, "पहा बाबा ! या धंद्यात अंजल अडचणी आहेत. सावधगिरीनं काम कर."

चार महिन्यांत किरणने या धंद्यात बरेच पैसे मिळवले. एका रात्री दोन माणसे त्याच्याकडे येऊन म्हणू लागली, "आमच्या महालाची किडी हरवलीय. आमच्या बरोबर येऊन तेवढं भुषडून दे. हे ने बहा रुपने सात्तात."

किरणने मोठ्या खुशीने त्यांच्या बरोबर जाऊन कुलुप कुचडले. तेथून जाणाऱ्या दोन पहारेकऱ्यांनी हा प्रकार पाहिला, तेव्हा त्यांना संशय आला. ते जवळ पोचले, तेव्हा त्यांनी ओळखले की तिघांपैकी दोन तर चांगले प्रसिद्ध चोर आहेत. तिघांनाही घेऊन ते कोतवालाकडे गेले. किरणने कोतवालाला सर्व काही सांगितले. कोतवाल रागावूनच त्याला म्हणाला, "कोण जोर, कोण मालक हे समजावची अकल नाही तुला ? मूर्ख आहेस अगदी ! हा धंदा तुझ्या लायकीचा नाही." अन् पाचकाचे वहा फटके त्याच्या पाठीवर मारून त्याने किरणला सोडून दिले.

देवकी भुषणेकर

3

(ट्रोजन युद्धातल्या विजयानंतर स्वदेशी परत निघालेला रूपधर परतल्यात सापडला, अन् एकाच फाल्गुनीन राससांच्या बेटावर पोचला. तेथे आपल्या बावा साथीदारांसह तो एका शुद्धतल्या फाल्गुनीन राससांच्या तालवीत सापडला. या राससाने त्याच्या काही साथीदारांना जमिनीवर आपटून मारून टाकले अन् लोदेही शिल्लक ठेवता लावून टाकले. शेवटी रूपधरने आपल्या बुद्धिकौशल्याने राससाला बांधले व शूरमेला साथीदारांसह तो युद्धानंतर आला. नंतर त्याच्या नौका ते बेट सोडून पुढे निघाला.)

रूपधरच्या नौका लवकरच नौकाद्वीपावर म्हणून एक महिनाभर आपल्या किल्ल्यात पोचल्या. हे बेट समुद्रावर तरात असते असे ठेवून घेतले. ट्रोजन युद्ध व विजयी ग्रीक योद्ध्यांबद्दल रूपधरी माहिती त्याने रूपधरला विचारून घेतली. संपूर्ण महिना असाच गणा मारणे, खाणे पिणे व विद्यांती घेणे यात व्यतीत झाला.

एक दिवस रूपधर चित्राश्वला म्हणाला, "आम्ही खूप दिवस तुमचा पाहुणकार चांगले स्वागत केले. त्याने या सर्वांना अतिथि घेतलाय. आता आम्हाला निरोप द्यावा, अन्

ग्रीसच्या पुराण कथा

त्याबरोबरच आमचा पुढचा प्रवास सुसाचा, सफल व्हावा यासाठी जमेल ते सहाय्य करावे; कारण या अगोवर आम्ही या प्रवासात खूप बडचणी घोंसल्या आहेत.

चित्राश्वने यासाठी आपली संमती दिली. सप्तवायु चित्राश्वच्या अधीन होते; म्हणून त्यातला एक सोडून बाकीचे सहा वायु त्याने चामड्याच्या एका धैलीत बन्द केले अन् ती रूपधरच्या हाती देत तो म्हणाला, "मुला, हे वायु तुझ्या गौका नकुशल तुझ्या देशा पोचवतील. वायु धैलीत बन्द असल्याने कसलीही बडबड न येता तुम्ही यात्रा पूर्ण होईल, पण धरी पोचेपर्यंत धैलीतून वायु बाहेर न येऊ देण्यासाठी तुला खूप सावधानगिरी

बाळगायला हवी. तसे झाले म्हणजे तुझ्यावर कुठलीही संकट घेणार नाही."

रूपधरने राजाजवळ आपली कृतज्ञता प्रकट करून वायूची धैली स्वतःजवळ सुरक्षित ठेवून धैली आणि आपल्या लोकांसह तो नौकांवर चढून पुढे निघाला. चित्राश्वने सांगितल्याप्रमाणेच घडले: नवू दिवस व नवू रात्री कसलेही संकट न येता निर्विघ्न पार पडल्या. दहाव्या दिवशी नौकावरूनच दूरवर इथाकाचा किनारा दिसू लागला. थंडीपासून आपले संरक्षण करण्यासाठी किनाऱ्यावर लोकांनी पेटवलेल्या शेकोट्याहो सवर्ना दिसल्या.

स्वदेश दिसल्यावर रूपधर व त्याच्या सहकाऱ्यांना आनन्द वाटला. आता थोड्याच वेळात आपल्या नौका किनाऱ्यावर पोचणार व आपण आपापल्या घराच्या लोकांना पाहू शकणार या विचाराने त्यांना अचंचलून आले.

नौकाद्वीप सोडल्यापासून इतक्या विवसात रूपधरने अगदी थोडी हुकलीही घेतली नव्हती. वायूची धैली हातात धरून मोठ्या जागरूकतेने तो तिचे रक्षण करत राहिला होता. जेव्हा त्याला अशी खत्री वाटली की आपण आता सुखरूप पोचल्यातच जमा आहोत, तेव्हा मात्र त्याला झोपेने घेरले. असदी जेशुद्ध माणसासारखा तो झोपूत गेला. पण नौका अजून तटाला लागल्या नव्हत्या. रूपधरने डोळे बन्द केल्याबरोबर त्याचे

सहकारी आपसात कुजबुजू लागले.

एकजण इतरांना विचारू लागला, "त्या धैलीत काय रे असेल?" "काही अशाच बहुमूल्य भेटवस्तु असतील."

दिसरा एकजण बोलला, "रूपधरचे तर अगणित मित्र आहेत, सर्वजण त्यालाच मूल्यवान वस्तु देतात. आपल्याला कोणीच काही देत नाही. त्यांच्या दृष्टीने आपण म्हणजे बेकार, कुचकामी माणस!"

चौथा तार छेडू लागला, "आपण सुद्धा सर्वजण आपापले घरदार सोडून याच्याबरोबर दहा वर्ष भटकलोच ना? बायकापोर सोडून आपणही इतकी वर्ष युद्ध केले. अन् आता पहा कसा आपण लुटलेले सारं एकटाच घेऊन परी चाललाय! अन् आपण? आपण तर रिकाम्या हातांनीच चाललोय बरोबरी! लुटीच्या मालाबरोबर वाटेत याला वृषभो बक्षिसे मिळाली आहेत. पण आपल्यापैकी कुणालाच काही याने दिलं नाहीय."

पाचवा म्हणाला, "धैली अचडून पाहू या तर खरं, अखेर त्यात एवढं आहे तरी काय ते!"

सवर्ना 'हो, हो' करत आवाजात आवाज मिळवला. धैलीचे तोंड चांदीच्या तारेने घट्ट बांधून टाकलेले होते. रूपधरचे सहायक मोठ्या सावधानगिरीने तारेचा एकेक वेडा सोडवू लागले.

अन् काय! शेवटचा वेडा सैल होताच ते

कालवायु प्रचंड वेगाने स्फोटक आवाज करत बाहेर पडले. त्या वाऱ्याने नौका डोलायला लागल्या. अन् त्यांवर जमलेले लोक कापलेल्या झाडां प्रमाणे जाली कोसळू लागले. आपले चेहरे त्यांनी दोन्ही हातांनी लपवून घेतले.

या प्रलयघोषामुळे रूपधर खडबडून जागा झाला. पण त्याला आपले डोळेही अचडता येईनात. त्या अज्ञावाताने वेग कमी होता होता पुन्हा सर्व नावा नौकाद्वीपाच्या किनाऱ्यावर आणून सोडल्या. रूपधर व त्याचे साथीदार आता जीरजोराने रडू लागले; कारण थोड्या वेळापूर्वी तर त्यांना आपला देश डोळ्यांसमोर दिसला होता. आता पुन्हा

ते सूप दूर येवून पडले होते. रूपधरची विचाऱ्याची निरप्ता वर्णनातीत होती.

पण आता रडत बसून काय अपयोग ? चूक व्हायची ती झालीच. रूपधर व त्याच्या सहकाऱ्यांनी स्वयंपाक करून घेवून घेतले. नंतर बोन सावीवार बरोबर घेऊन रूपधर चिंथाश्वकडे गेला. आश्वकाने त्याच्याकडे पहात चिंथाश्वने विचारले, "अरे ! आपल्या देशी सुबकपण पोषण्यासाठी मी आवश्यक ती सगळी व्यवस्था करून दिली होती. मग परत कसा काय आलास ?"

"राजा, काय अन् कसं लागू ? चुकून क्षणभर डोळा लागला माझा, अन् माझ्या या मूर्ख अनुयायांनी पैली अचडून बापु मोकळे सोडले, तुम्हा सूप शक्तिशाली आहात. पुन्हा

एक वेळ मला मदत करा नं ! पुण्य लागेल पहा.."

"अरे पापी माणसा ! हे काय करून बसलास तू ? आताच्या आता हे केट सोडून चालता हो ! सगळे देव तुला नाश करायलाच टपले आहेत. मी काय मदत करणार तुला ? आता काहीही होणार नाही." असे म्हणून चिंथाश्वने त्याला निर्दयतेने तेथून धाकवून दिले. रूपधरने सूप काकुळतो केली. एण काहीही फायदा झाला नाही.

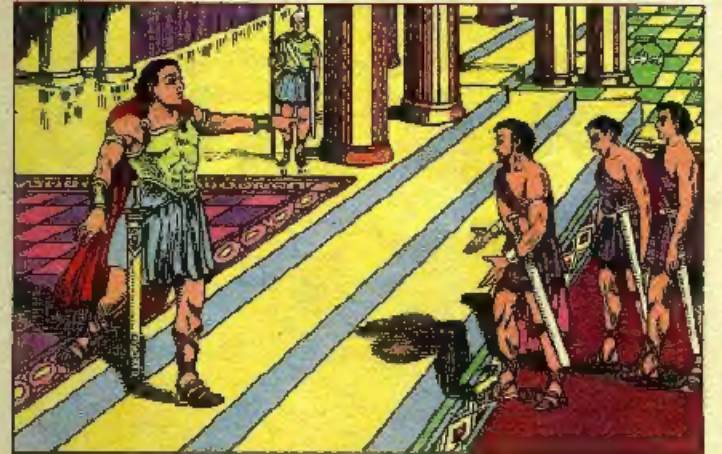
नौका तेथून परत जाऊ लागल्या. पण आता कोणालाही मूळसुद्धा जालाह नव्हता. शत्र्याचीही अजिबात मदत मिळत नसल्याने सर्व नावाहर्वांना सूप जोर लावून वल्ही मारावी लागत होती. जराही विश्रान्ति न

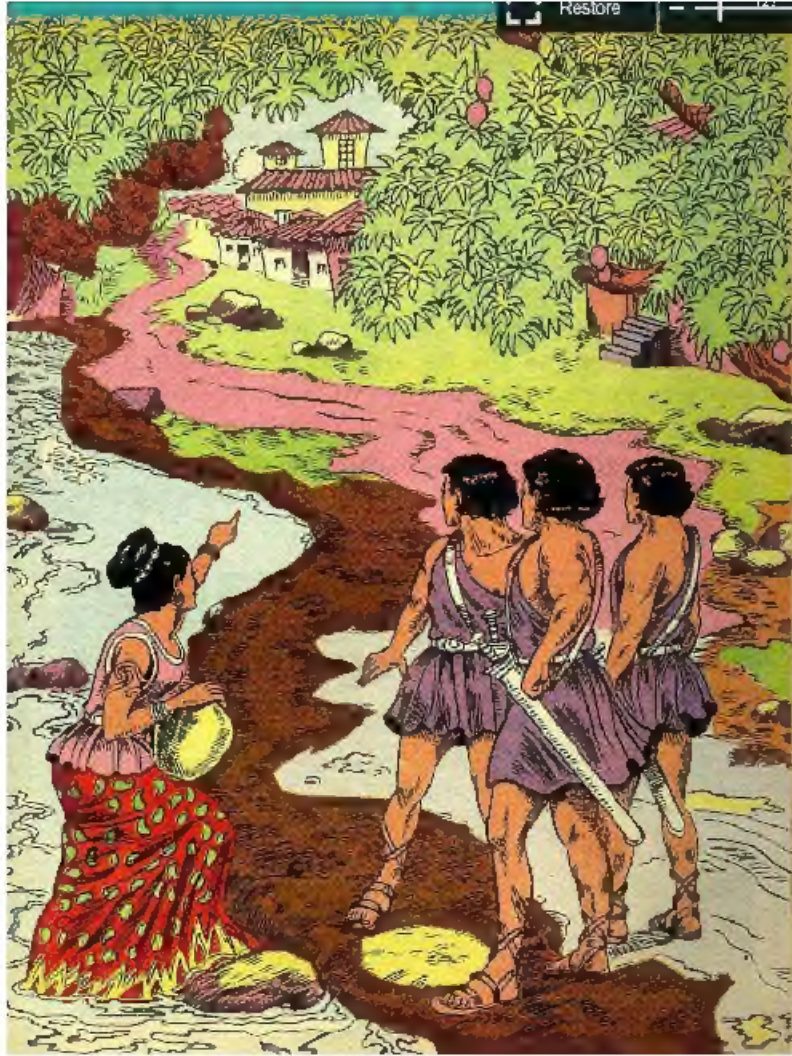
घेता ते सहा दिवस रात्रंदिवस समुद्रात नौका जालवत राहिले. रूपधरला अखेर एक विचित्रसा किनारा दिसला. तो श्रुतर-घुव प्रान्त होता. तेथे महिनोन् महिने दिवसच दिवस जसे. सूर्यास्तानंतर थोड्याच वेळांत पुन्हा सूर्योदय दिते. कुठे सूर्यास्त अन् कुठे सूर्योदय होतो हेच कोणाला सांगता येत नसे.

रूपधरच्या नौका ज्या ठांवा लागल्या, तेथे जवळच दोन पर्वतशिखरे होती. या दोन्हीच्या मधून फक्त एकच नौका जाऊ शकेल इतकेच अंतर होते त्यांच्यामधे. मधून पत्तिकडे गेले की पुढे मोठी लाडी होती. ते एकादे बंदराने असल्यासारखे दिसत होते. नौका नांगरण्यासाठी ती चांगली जागा होती. इतर सान्या नौका पलीकडे पाठवून स्वतःची

नौका मात्र रूपधरने विनाच्याच्या सुळक्याला बांधून टाकली. नंतर त्या पंहाडावर चढून त्याने चहुकडे मापली तजर फिरवली. आसपास थोडीशी हिरवळ वा एकादे झाडही त्याला वाडळले नाही. परंतु दूरवर आकाशाकडे जाणारा धूर मात्र त्याला दिसला. आसपास नक्कीच मनुष्यवस्ती असली पाहिजे असे अनुमान त्याने काढले. बापल्या साधीदारांपैकी तिघांना तिकडे जावला सुचवून तो म्हणाला, "तुम्ही तिघं त्या घुराच्या दिशेला जावून तिथे कोणत्या प्रकारची माणसे रहातात हे पाहून या."

ते तिघे थोडे दूर गेल्यावर त्यांना एक छोटासा रस्ता दिसला. त्याच्या दोन्ही बाजूंना घरेही होती. तेथून जरा दूर असलेल्या

तनावावर एक मुलगी घाणी भरत होती. साथीदारांनी तिचा विचारले, “या देशाचा राजा कोण आहे? रहातो कुठे तो? आम्हाला त्याला भेटायचं आहे.” मुलीने भुतरादाखल दुरवरच्या एका घराच्या छताकडे इशारा केला.

तिघांनी त्या घरात पाऊल ठेवले, तेव्हा त्यांना तिचे राक्षसीसारखी स्त्री बसलेली दिसली. दिसायनाच ती मोठी विकृत दिसत होती. या तिघांना पहाताच तिने आपल्या नवऱ्याला हाक मारली. त्याने तिचे येताच त्यांच्यापैकी एकाला पकडून जमीनीवर आपटून मारून टाकले व आपल्या स्वयंपाकघरात फेकून दिले. ते भयंकर दृश्य पाहून बाकीच्या दोघांनी तेथून पळ काढला अन् धावतच ते नौकांजवळ पोचले.

परंतु इतक्यात राक्षस गळीत आला अन् जोरजोराने बोरवू लागला. त्याच्या आरडाभोरडा ऐकून हजारो राक्षस तेथे पोचले अन् कंदरासारख्या जागेच्या चारी बाजूंना असलेल्या डोंगरांवर चढले. तेथून ते नौकांवर

दगड फेकू लागले. दगड चांगले वजनदार होते.

तेथे असलेल्या सात्या नौका या माऱ्यामुळे मोडून गेल्या अन् रुपघरचे साथीदार त्या दगडांसाठी दबले गेले. ओरडत आरडत ते राक्षसही आता खाली आले अन् त्यांना आपल्या बऱ्यांनी टोकून आपल्या घरी घेऊन गेले.

या एकूण नाजूक परिस्थितीचा अंदाज घेऊन तेथे क्षणभरही थांबणे धोक्याचे आहे, असे ठरवून रुपघरने आपल्या नौकेची शेरी झटकन कापून टाकली अन् त्यातल्या आपल्या बुरलेल्या साथीदारांना ओरडून नौका वेगाने तेथून दूर न्यायला सुचवले. चांगला वेग घेताला नाही तर प्राणांची खैर नसल्याचेही त्याने सांगितले.

साथीदारांनी आपली सारी शक्ती एकवटून वल्ही मारत नौका दगडांच्या टप्प्याबाहेर समुद्रात धूर नेली. ही एक नौका सोडली, तर बाकी सर्व नौकांचा नाश होऊन त्यावरील सारे शोक साथीदाराही भरून गेले.

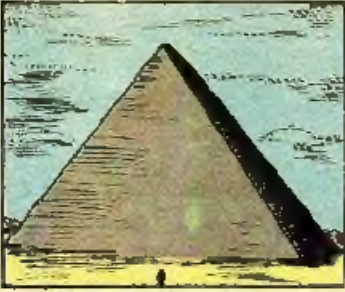
अवश:

चांदोबाच्या बातम्या

पिरामिड गूह

इजिप्तमधील पिरॅमिड हे जगातील सात आश्चर्या पैकी एक होत. राजेरजादऱ्यांचे मुक्तेह सुरक्षित ठेवण्यासाठी यांची निर्मिती करण्यात आली असे मानले जाते. हजारो वर्षांपूर्वी हे बांधले गेले आहेत. यांच्या विलक्षण वक्का बांधकाम पद्धतीने आजच्या वास्तुविशारदांना खूपच आकर्षित केलेले आहे. या पिरॅमिडचा पायाकडील भाग जोरताकृती

अगून पर शिखराकडे त्या भिंती निकोलाकृतीत निमुळत्या होत जातात अन् त्यामुळे या इमारती काही निराळ्याच दिसतात.

या पिरॅमिडमध्ये मानवी देह त्हर सुरक्षित रहातातच, पण त्यांमोबर ठेवलेल्या अन्य वस्तुही जगाहीन विषयता सुरक्षित रहातात. निपुण वास्तु-विशारदांचे असे म्हणणे आहे की पिरॅमिड जाकाराच्या पुरुषांच्या पैद्यांमध्ये फळे, आज्या वकैर बरज न होता राहू शकतील. इवकेन वन्हे, तर काहीजण अमेही म्णतात की, पुढे या आकृतीची घोड्यांनी,

तर त्यात रहाणारी माणसे निरोमी रहालून, तेव्हा यापुढे वशी विरमिळुहे निर्माण झाली, तर त्यात अमर्त्य करण्यासारखे काही नाही.

जुंघ इमारत

जपानमधील गूह-निर्माण विधानाच्या ३७ वास्तुविशारदांनी चीनच्या शांघाय नगरात एक ४७० मीटर जुंघीची इमारत बांधायचे ठरवले आहे. ही इमारत ७५ मजली असेल. वसेकियात एका ४५२ मीटर जुंघीच्या इमारतीचे काय चातू आहे, अमेरिकेतही वक्का एका इमारतीचे काय घातू आहे. शिक्कांमोमधीन या इमारतीची जुंघी ४५३ मीटर असेल. परन्तु शांघायमध्ये कनगारी इमारत वरील वोन्ही इमारती पेक्षाही अधिक जुंघ असेल. ८८९ लक्ष बर्तसर्त सर्व कसून बनवाव्या या इमारतीचे बांधकाम येत्या पाच-बहा वर्षात पूर्ण होईल.

दन्तसिखर

शांघायमधील दन्तसिख याकीन व त्यांचे सहा विद्याची हे गेमी ३० वर्षे अनेक रोमांचे बरज दात कुपटत आले आहेत. आतापर्यंत त्यांनी जवळ जवळ २८,००० दात कुपटले आहेत. पण त्यांनी ते फेकून न देता, एक विशेष प्रकारचा मोठ्ठ वापरून त्यापासून दोन मीटर जुंघीचे एक शिखर बनवले आहे. गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्डमध्ये हे दासत करण्यासाठी त्या संबंधीचे अधिकारी येवून ते पाहून गेले आहेत.

सगराचे धरण

मध्य चीनच्या हेरान प्रांतातील नानपांग शहरात पाचवे मीटर लांबी व बाहेरील मीटर रुंदीच्या एका धरणाची भिन्न रक्ताच्छ साह्याने बांधली जात आहे. विशारदांचे म्हणणे असे आहे की ह्या किंवा पाण्याचे करतेत्या रबरी रेषा दगड किंवा सोमेंटपेक्षा स्वस्त पडतात.

देशभक्ति

दुर्धनिरचयी विक्रमादित्य पुन्हा शाडाजबळ आला. त्याने शाडाजबळप्रेत चाली उतरवले आणि ते आपल्या खांद्यावर टाकले. तो शांतपणे स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतालीन वेताळ राजाला म्हणाला - 'या भयंकर स्मशानात मध्य-रात्री तू हे कठोर परिश्रम करीत आहेस. एवढी बोर मेहनत करून तुला काय मिळालं हे काही माझ्या लक्षात येत नाही. मला वाटतं तुला यात काहीही मिळालं नाही. तुझा कुठलाही उद्देश तफल झाला नाही, आपल्या काही स्वायंपोटी तू हे सर्व करीत आहेस अशं तर मी कधीही म्हणणार नाही. मला वाटतं कुणाबद्दल तरी तुझ्या मनात विशेष आदर आहे आणि त्या आदर-भावनेच्या बाहरी जाळन त्याच्या स्वायर्षासाठी तू हट्टाने ही सर्व मेहनत करीत आहेस. तू एका देशाचा राजा आहेस, शासन-व्यवस्थेचा तुला चांगला अनुभव आहे, तुला कळानी आहेस, चांगला सत्त्वृत्त माणूस आहेस यात मला जराही

वेताळ कथा

मशयताही कथाकथीमहाजानी आणि विवेक संपन्नमाणसे सुद्धा आपल्या क्षणिक दुबळेपणाला बळीबद्ध होऊन घडवून काढून बसतात. उदाहरणार्थ सुमनस्पति नावाच्या एका राजगुलबी गोष्टी मोठ्या सांगती, माझी गोष्टी ऐकून तुझा थकवाही कोडा बुर होईल, लक्षपूर्वक ऐक, एवढे सांगून वेताळाने सुमनस्पतीची गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

श्वेतद्वीप राज्याच्या राजाला फार वर्षांनी एक मुलगा झाला. राजा आणि राणी मोठ्या प्रेमाने त्याचे लालन-पालन करू लागले. आपल्या सहाय्या वाडदिवशी मुलगा राजोद्यानात खेळायला गेला. आणि तेथून तो राहीसाडाला. सैनिकांनी खूप शोधसोधकेली,

पण मुलगा काही सापडला नाही.

श्वेतद्वीपच्या राजाची दुसरी राज्य होत हरितद्वीप फार दिवसांपासून या दान राज्यात कट्टर शत्रुत्व चालत आत. दोन्ही राज्य समान शक्तिशाली असल्यामुळे आतपर्वत कोणी कोणावर आक्रमण केलेल नव्हतं, राजकुमार हरवल्यावर राजाला सर्वप्रथम मशय आला. हरितद्वीपच्या राजाबद्दल, दुसऱ्याच दिवशी राजगुरू सुमनस्पतीला श्वेतद्वीपच्या समुद्र किनाऱ्यावर एकडण्यात आले. यामुळे राजाचा स्थाय्य अधिकच बळावला.

सुमनस्पति मोठा ज्ञानी आणि विवेकसंपन्न होता तो अनेक विद्या ज्ञात होता इतकेच नव्हे तर तंत्र-यंत्रही तो निष्णात होता पशु-पक्ष्यांची भाषा चाला अवगण होती हरितद्वीपाच्या राजकुमाराचा राज्याभिषेक सहा महिन्यांनी होणार होता. सुमनस्पति या महात्म्याच्या निमंत्रण पत्रिका निरतिगड्या राज्याच्या राजाना स्वतः दण्यासाठी आपल्या राजधानीतून निघाला होता. त्यावेळी त्याची नाव वादळाच्या तडाख्यात सापडली नि तो शेवटी श्वेतद्वीपच्या किनाऱ्यावर पोचला होता.

श्वेतद्वीपच्या राजाने सुमनस्पतीला अनेक प्रश्न विचारले आपल्या मुलाच्या अपहरणाबद्दल त्याला काही माहिती नाही हे त्याच्या उत्तरावरून राजाच्या लक्षात आले तरी पण राजाने त्याला सोडले नाही. सुमनस्पति सकल विद्या-पारंगत होता, म्हणून आपल्या

मुलाना शोध घेण्याचे न त्याचा ठाव ठिकाण हुदकण्याचे काम त्याच्यावर सोपविले.

राजकुमार कोठे असले व त्याचा पत्ता कसा लावावा हे काही सुमनस्पतीच्या लक्षात येईता. हे काम जर आपण करू शकलो नाही, तर आपणास कायमचे या राज्यात बंदी बनून रहावे लागणार. हे ही तो समजून चुकला. कित्याच्या बुरुजावर हिंडत तो याच विषयाचे चिंतन करीत राहिला. तेव्हा कित्याकडे येत असलेले एक गिधाड त्याला दिसले.

सुमनस्पति लक्षपूर्वक गिधाडाकडे पहात राहिला. त्याने आपली तर्जनी हवेत घुमवली आणि अर्धमिनिट तो मोठ्याने शिंदो वाजवीत राहिला. गिधाडाला अणू सुमनस्पतीच्या मनातलं चिंत समजली, कित्याच्या चारा बाजूला चार पाच वेळा त्याने चक्रा मारल्या आणि शेवटी बागेतील वडाच्या एका फांदीवर ते उतरले. दुसऱ्याच क्षणी झाडाच्या फांद्यावर बसलेले अन्य पक्षी कोलाहल करू लागले.

सुमनस्पतीने स्तब्धपूर्वक डोकं हलवले, जणू काही गिधाडाचा संकत तो समजला. कित्याच्या बुरुजावरून उतरून तो खाली बागेत आला क्षणान् क्षणांचा कोलाहल संपला, वडाच्या एका फांदीवर मैनेचे घरटे होते मैना उडून सुमनस्पतीजवळ आली आणि झाडाच्या बुध्याशी असलेल्या दोलीच्या जवळ जाऊन बसली व आवाज करू लागली हे पाहून सुमनस्पति फार खुश झाला, आणि दोलीजवळ

आला. बाहेरून दोली छोटी वाटत असली तरी आत खूप छोल होती. एक माणूस रांगत आत जाऊ शकत होता. झाडाच्या बुध्याजवळीस बराच भाग असपास उगवलेल्या वनस्पतींनी झाकून घेलेला होता.

सुमनस्पति झाडाच्या दोलीत शिरला आणि काही फुट आत गेला, त्याने दोलीत बाली वाकून पाहिले तेव्हा त्याला चार पाच फुट उंचीचा मध्याने भरलेला एक हौद दिसला आणि वरच्या बाजूला एक चेडू तरंगत होता. राजकुमार जेव्हा अशेत खेळत होता, तेव्हा त्याचा हा चेडू दोलीत जाऊन पडला. चेडू शांघून काढण्यासाठी राजकुमार दोलीत गेला आणि हा हौदावर चढला आपला तोंड जाऊन तो हौदात

पडला आणि बुडून गेला.

सुमनस्पतीने राजाला ही दुःख वार्ता कळवली. राजाने राजकुमाराला बाहेर काढवले. होसात हवा आणि प्रकाश पोचू शकत नव्हता. त्यामुळे राजकुमारचे शरीर असेच्या तसे होते. राजाने त्याला रेशमी वस्त्रे घातली व वडाच्या झाडाजवळील एका झोपडीत सोन्याच्या पलंगावर ठेवले.

नंतर राजा सुमनस्पतीला म्हणाला - "आम्ही जे काम करू शकले नाही, ते आपण सहजपणे करून दाखवले. आपण मोठे शक्तिशाली महापुरुष आहात. राजकुमारचे प्राण त्याला सोडून गेले आहेत हे आमचे मोठे दुःख आहे. आता याच्या शरीरात पुन्हा

प्राण प्रविष्टा करण्याची शक्ति केवळ अश्वत्था पारोक्ष आहे. आपणच हे कार्य करू शकाल."

"अशक्य! केवळ अशक्य!!" राजाने राजाकडे पहात सुमनस्पतिम्हणाला - नंतर त्याने सांगितले - "जन्म आणि मृत्यू यांच्या नावगेतून कोणीही मृतलेला नाही. मला होमराशयेणारच कोणाही अमर होऊ शकणार नाही. कोणाला जीवन दान देण्याची शक्ति भाव्यात नाही."

"आपण काय करू शकता? काय नाही हे मी जाणत नाही. जोपर्यंत राजकुमाराला आपण जीवन-दान देणार नाही जोपर्यंत आपण या बागेच्या बाहेर पडू शकणार नाही चारी बाजूंना भैतिक पहारा देत आहोत. आपण जर पळून जाण्याचा प्रयत्न केला, तर ज्या झोपडीत मृत राजकुमारचा देह आहे तेथेच तुम्हाला ही कैदी म्हणून बंदीवासात रहाव लागेल!" असं मातून राजा निघून गेला.

राजाचे अज्ञान व स्वार्थपरता पाहून सुमनस्पति काठजोत पडला. तिथेच एका दगडावर तो बसला. एवढ्यात दोन माकड एकमेकांना पाठलाग करीत आले. पहला पहला ती झाडाच्या फांदीवर चढून बसली. एक-दोन मिनिटात एक माकड किच किच करीत धडामदिशी जमिनीवर येऊन पडले. फांदीवरचा काळा माप त्याला चाबला होता आणि माकड बेशुद्ध होऊन खाली पडलं होतं. इतक्यात दुसरे माकड खाली उतरलं. तिच्या बेशुद्ध माकडाच्या जवळ येऊन बसलं. त्याने

याच्या बटाचा नांग घेतला. फांदीला लगेचलेल्या काठ्या सापाकडे त्याने रागाने पाहिले. त्याने आपले तळ्यातून रागाने पाहिले. त्याने एक लोखंडी माकड तेंपेवून अदृश्य झाले.

सुमनस्पति हे सर्व पहात बसला. त्याच्या वेहण्यावर हास्याची एक रेखा बसकून गेली तो दगडावरून उठला. नि इकडे तिकडे येरझारा घातू लागला.

पळून गेलेल माकड एक तीक्ष्णभरात परत आलं. ते निपजित पडलेल्या माकडाजवळ आलं. त्याच्या हातात पाच-सहा फुट लांबीची एक मुठ्ठी होती. ती मापासारखीच दिसत होती. बेशुद्ध माकडाच्या डोक्यावर त्याने ती मुठ्ठी ठेवली आणि तिन्ही जोरात फुकर मारली. बस, त्या माकडाने डोळे उघडले. नि आपलं अंग

माजवीन ते उठून बसलं. आताच झोपेतून उठल्या असे वाटलं.

सुमनस्पति माकडांच्या जवळ आला. एक चुटकी वाजवली आणि हुंकार करीत तो त्याच्याकडे पहात राहिला. दोन्ही माकडांनी एकमेकांकडे पाहिले. त्यांनी ती मुठ्ठी सुमनस्पतीच्या हाती दिली. मधून मधून त्याच्याकडे पहात याकडे तेथून निघून गेली.

सुमनस्पतीने ती मुठ्ठी राजकुमाराच्या डोक्यावर ठेवली. तीन वेळा जोरात फुकर मारली. लगेच राजकुमार अमृत झाला. जसा काही आतव झोपेतून उठला होता. ही शुभ वार्ता राजाला कळून सांगायला सुमनस्पतीने पहारेकऱ्यांना सांगितले.

राजकुमाराला जीवन-दान मिळाल्याची

पडला आणि बुडून गेला.

सुमनस्पतीने राजाला ही दुःख वार्ता कळवली. राजाने राजकुमाराला बाहेर काढवले, होवात हवा आणि प्रकाश पोचू शकून नव्हता, त्यामुळे राजकुमाराने शरीर असेच्या तसे होते. राजाने त्याला रेशमी वस्त्रे घातली व वडाच्या झाडाजवळील एका झोपडीत सोन्याच्या पलंगावर ठेवले.

नंतर राजा सुमनस्पतीला म्हणाला - "आम्ही जे काम करू शकले नाही, ते आपण सहजपणे करून दाखवले, आपण मोठे शक्तिशाली महापुरुष आहात. राजकुमाराने प्राण त्याला सोडून गेले आहेत हे आमचे मोठे दुःख आहे. आता याच्या शरीरात पुन्हा

प्राण प्रतिष्ठा करण्याची शक्ति केवळ आपल्या पारोक्ष आहे. आपणच हे कार्य करू शकता."

"अशक्य! केवळ अशक्य!" राजाने राजाकडे पहात सुमनस्पति म्हणाला. नंतर त्याने मागितले - "जन्म आणि मृत्यू यांच्या तावडीतून कोणीही सुटलेला नाही, मला ही मरण येणारच कोणीही भ्रमर होऊ शकणार नाही, कोणाला जीवन दान देण्याची शक्ति माझ्यात नाही."

"आपण काय करू शकता? य काय नाही? मी जाणत नाही, जोपर्यंत राजकुमाराला आपण जीवन दान देणार नाही जोपर्यंत आपण या बागच्या बाहेर पडू शकणार नाही. चारो वाजून गेलं. पहायला देत आहेत. आपण जर पळून जाण्याचा प्रयत्न केला, तर ज्या झोपडीत मृत राजकुमाराला दान आहे तेथेच तुम्हाला ही कैदी म्हणून बंदीवासात राहाय लागेल!" असं मागून राजा निघून गेला.

राजाचे अज्ञान व स्वार्थपरता पाहून सुमनस्पति काळजीत पडला. निघून गेला दगावर तो बसला, एवढ्यात दोन माकड एकमेकांना पाठलाग करीत बागते आणि पाहता पाहता ती झाडाच्या फांदीवर चढून बसली. एक-दोन मिनिटात एक माकड किच किच करीत धडाधडाशी जमिनीवर येऊन पडले. फांदीवरचा काळा माप त्याला चावला होता आणि माकड बेशुद्ध होऊन साली पडलं होतं. इतक्यात दुसरे माकड खाली उतरलं. निघून बेशुद्ध माकडाच्या जवळ येऊन बसलं, त्याने

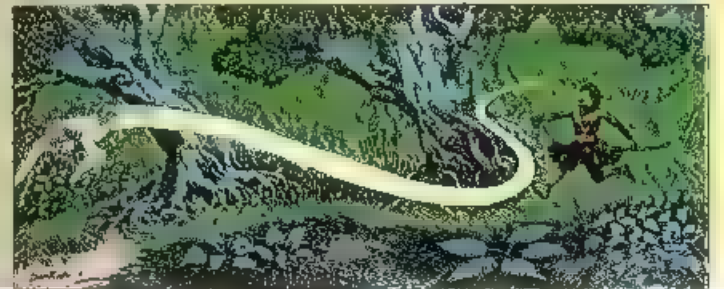
राजाला मागण्यासाठी राजकुमाराने आणले मोठे उपहार, पण त्याला मत्त भाडलेना, इतक्या काय शिकलेल्या सर्व विद्यांचे ही राजकुमाराला पूर्ण विस्मरण झाले.

एवढी मोठ्ठ एकदून वेताळ राजा विप्रमादित्याला म्हणाला - "राजगुरु सुमनस्पतीने फार नीच व्यवहार केला असं मला वाटतं, श्वेत द्वीपाच्या राजकुमाराला जीवन दान देऊन त्याला सर्व विद्या-पारंगत केले सुमनस्पतीने, त्याच सुमनस्पतीने तडाभर शिकण्याच्या मित्राला त्याला धोका दिला, शिकलेल्या सर्व विद्यांचे राजकुमाराला विस्मरण होईल अशी योजना त्याने कशासाठी करे केली? तो आपल्याहून अधिक विद्या-संपन्न होईल अशी त्याला भीती का वाटली? अथवा अविध्य काळात तो आपलं तुक्कमान करील असं भय सुमनस्पतीला वाटलं का? महाज्ञानी सुमनस्पतीने असं नीच कृत्य करून आपलं ज्ञान व शिकेक यांना कलकितच नाही का केले? माझ्या या शिकेक उत्तर तु माहीत असूनही दिलं नाहीत. तर तुझ्या मस्तकाचे शतशं तुकडे होतील हे तु माणतोसच."

बिडमावित्य उत्तर देत म्हणाला - "हरित द्वीपाचा राजगुरु सुमनस्पति याच्या मनात श्वेतद्वीपाच्या राजकुमाराबद्दल विशेष प्रेम असण्याची आवश्यकताच काय? राजाने जबरदस्ती करून त्याच्याकडून सर्व केलिले, आपण बंधनमुक्त व्हावे या एकमात्र उद्देशाने त्याने राजकुमाराला अनेक विद्या शिकविल्या, शत्रु देशाच्या राजकुमाराला विद्या शिकवणे हा तस पाहिल तर देश-दौहच होय, पण माझ्या दुर्हितकोणातून हीच खरी देशभक्ति आहे, व्यक्ति, परिवार, समाज, देश यांच्या सीमाने अडकून माणसाचं वलय सीमिन होऊन जातं, व्यक्ती पक्षादेश अधिक महान आहे, आपल्या देशाच्या हिताचा विचार करता सुमनस्पतीने जे काही केले ते न्यायसंगतच होय, आपले ज्ञान व शिकेक यांना त्याने कलंक लावला असं कोणी म्हणेल तर तो त्याच्या वर अन्याय होईल."

राजाच्या या उत्तराने संतुष्ट होऊन वेताळ पंतासह अदूरद झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

आधार : बल्लभी बांधी एक कथा

व्यापाऱ्याची शंका

व्यापारमुरचा मुल्मक शहरातलं आपलं काम सुरकुल चोडपाकच परत बायलं निघाला. वाटेत एका तलावाकरी घांवन त्याने सोडपाक पाणी घ्यायला सोहलं अन् स्वतः थोडा वेळ तिथान्तासावी मूक प्रायःवाची नवला, तिचुन मेल्लां वो निघाला तेन्ना शुभक्यापारी गुप्तार्थी पोड्यावळून आपल्याकडेच येत असेलेला व्यापा दिसला. मुल्मक श्वेत काहीसा भितनाची होता, तर गुप्ता अतीच काचल होता. त्याच्याबरोबर पुढे जाणं मुल्मफाला पसंत नव्हतं; पण ती व्याद कशी टाळावी हेही त्याला समजना. तो मुकादयाने गुप्ताबरोबर जात राहिला अन् स्वभलाप्रमाणे गुप्ताची बडबड तुरू जालीच ! 'आज बाजारात आपल्याला किती फायदा झाला. तेच घाव्य बापण निजिराक्या भावात कसं विकल' अशे तो सोंघत राहिला अन् मुल्मफाला 'हं, हं' करत पेल्लून वेत रहाय नागलं. पण जीज चपकल्याभायची मुत्ताचं तोंड बंद करायची एक मुक्ती एकदम त्याच्या डोक्यांत आली.

"गुप्ता, माझ्याकरी एक पैज लावतोंस' अणल्या गावच्या रामाच्या देवळापर्यंत आपण मनातल्या मनात रामनाम्माचा जप करत जाऊ या, तू इतर काहीही न बोलता ही पैज जिंकलोस, तर मी तुला माझा हा थोडा मनीस देवून टाकीन," मुल्मक म्हणाला.

'कत शक्य' अशी या क्षणापासून सोंब शिजून येतो वच ! चल," अस म्हणून गुप्ताला सौन शारण केलं.

अशाप्रकारे याबच्या हद्दीपर्यंत तर ते पोचले, पण अचानक गुप्ताच्या मनात एक शंका आली, अन् त्यानं विचारलं, 'बाप रे? मला मुक्ता चोडाय देवोल की वरच हांगीरही देशील बरोबर?

शेवकी आप्परकर

दक्षिणेकडील मजबूत किल्ले - २

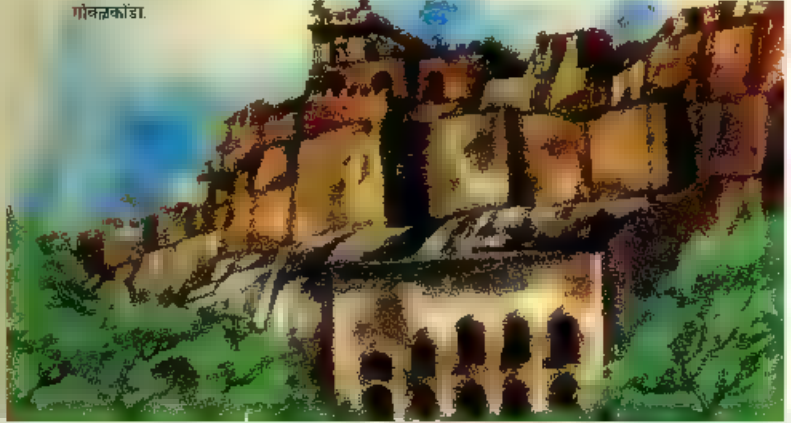
रचयिता : मीरा भुग्न ♦ चित्रकार : अमिता चव्हाण

तेराव्या शतकात मार्कापोलो देश पहाणारासाठी भारतात आला. त्यावेळी दक्षिण भारतातील काकतीय साम्राज्य चंगल भावराटीत आलेले होते. त्याची राजधानी हसनी बारागळ, किल्ल्याच्या तटाले बंदलेल्या बारागळ नगराची तरंगूर खुर्ची तटभारं वर्णन त्याने जिव्हा ठेवले आहे. राणी वदमदेवी हिने नंतर या किल्ल्याला वाढवून एक भिंत बांधून तो बाणखी मजबूत केला.

माकल शहर मुत्तम राज्याच्या हिऱ्यासाठी प्रसिद्ध होतं, याच शहराजवळ राणी वदमदेवीने बाणखी एक किल्ला बांधला. १५१८ मध्ये कुतुब खान मुल्क सुल्तान कुली याने माकल येथे कुतुबशाही वंशाची ह्वापला केली, जुन्या किल्ल्याची त्याने डाकड्याने बाबली स्वात काही नवीन इमारतीही बांधल्या; आणि त्याला नाव दिले - गोवळकोंडा.

गोवळकोंड्याची अनेक वैशिष्ट्ये आहेत. बाराशे फूट उंचीच्या इमारतवळन पायथ्यापर्यंत खंबेश देण्याची एक अद्भुत सींग इथे केलेली आहे, एका टोकापासून दुसऱ्या टोकापर्यंत कडाबारात जावून ऐकु येतो. डुरून शत्रु वेतांना किल्ल्याचं हांगाराबरोबर पडणंकरा टाकली बाजूवून पायथ्याकडील दुसऱ्याला सुचना देत जाणं ते हाकडतोच किल्ल्याचं बरखाने बळ बनून येत बाणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे मातीच्या पायथमसून राणी वेड्याने येते होते, हे पाहण तटाच्या भित्तोंन चिकटून गेलेले असत. मुख्य प्रासाद बानाहिलार ज वशा प्रकारे बांधला होना, की जो भुक्ताच्यातही पंग रहात असं

गोवळकोंडा किल्ला
राज्यशासद दोंगबाबर आहे.

Restore

किल्ल्यांमधे पाण्याचो खोब खूप जुलम होतो आतच भेटीही केली जात असे त्यामुळे कसाही प्रकारच्या हल्ल्याला तोंड द्यायची शक्ती या किल्ल्यात होती १६८५ मधे सोमल सैन्याने किल्ल्याला वेढा दिला एका रात्री मिट्टे बंधारात एका सैनिकाने बंदीवर चढायचा प्रयत्न केला, पण त्याने पाहून एक कुत्रा भुंकू लागला आवाज ऐकून

पडारेकऱ्यांनी तेथे येवून बंदीला लावलेली शिडी काढून घेतली आणि शत्रुसैनिक खालच्या बाईत कोसळला. योग्य वेळी भुंकणाऱ्या त्या कुत्र्याच्या गळ्यात रत्नसंचित सोन्याच्या पट्टा घालून त्याला सजवण्यात आले या बंदीनेंतर नाम महिन्यांनी किल्ल्यातल्याच एका अधिकाऱ्याच्या कारस्थानामुळे किल्ला शाकूत्या होतो सापडला किल्ल्याच्या उत्तर व पूर्व

बांधण्यात तटाची भिंत पुढे सोमलानी गोलाकारात वाढवली आणि तेथे अदभुत जसे तीन संरक्षक कुक्का बांधले संमलक्रांष्ट्याच्या शासकांना 'निशाम - जून् भुक्क' या नावाने संबोधले जाई सुप्रसिद्ध जमा 'वंसिहूर' ह्या गांवठाबाईच्या नजीक सांगीत स्थापना होता दक्षिण भारतातल्या खलिघाचीन किल्ल्यांमधे मुख्य आहे जिजीन किल्ला दिकोणी जाकाराच्या पहाडावर हा किल्ला विस्तारलेला आहे इ.स.पू. तिसऱ्या शतकापासूनच पाचा इतिहास सुरू होतो. खरे व तलाइतीन पाणी मोतांच्या नळाद्वारे या किल्ल्यात भरलेले असे या जुर्मठ किल्ल्याला सोमल गट जवळ वेढा घालून जसले, तेव्हा कोठे तो त्याच्या हार्न जागा

जिजी किल्लाच्या दखीकडे सध्यांसाठी 'कल्याणरवन' ही री मारले आहे.

दिक्रयनगरच्या सजांनी युरोपियन वास्तूकला विश्वावदांच्या साहकाने वलूरचा किल्ला बांधला, अदभुत अशा मोठे भित्तींना लागून जे खोले व रुंद संरक्षक हावे च्यान मगरी सुमरी वावरत जसले

१८५० मधे शिपायानी बंद केले, या सुप्रसिद्ध स्वानल्लयमुद्धा पूर्वीन, म्हणजे १८०९ मध्येच जुने महिन्यात वेळू किल्ल्यात एक बंद झाले येथील शिपायांची २८० ब्रिटिश सैनिकांना पकडून एका

काठडोत बन्द वरुन ठंक्ले दुसऱ्या दिवशी ब्रिटिश सैन्याने येवून त्यांची तुटका केली

तीन खाजूंची बहाणाऱ्या कांबरीच्या घराबरील श्रीरंगपट्टणमला आपण एक 'डोंप किडो' म्हणू शकतो की त्या बाजूला बंधू विभागल असे दोन वट आणि काळ्या दारारात सोदून

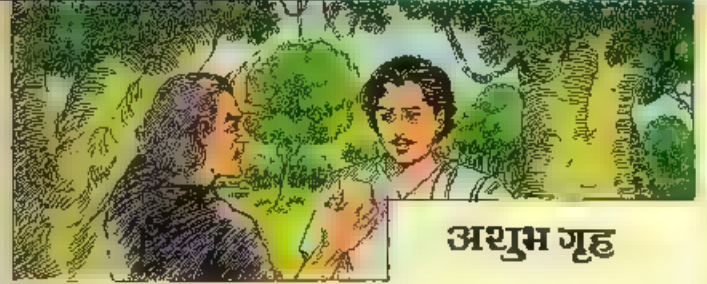
वेणूच फिडो

हेबर अली

बनवलेला खोल जसा खन्दक आहे. या खन्दकानील पाण्याची पातळी कमोनास्त कराफची सोप केली होती

बवव्या शतकात केये संन्यास सन्निध जोषले गेले, जणू म्हणूनच याचे श्रीरंगपट्टण अस लाव पडले. साहसी वीर हैदर न त्याचा पुत्र टिपू सुलतान याच्यामुळे या स्थानाला ऐतिहासिक प्रतिष्ठी प्राप्त झाली. टिपूच्या 'दर्यादौलत' चे केवळ साकडाने बनवलेले भिंतींचेच फारच सुन्दर अंदा. टिपू मुहम्मदाला यथे येवून रहात असे त्यानेच बनवलेला पुतण महल म्हणजे तालमहाल. ४ मे, १७९९ रोजी जे युद्ध झाले, त्यात ब्रिटिशांनी हा महल पण अवशेषात करून टाकला आणि टिपूनाही यथेच पुढात 'वीरगती' प्राप्त झाली. या स्थानाचे भय संवापशेच केवळ इतिहासाचे साक्षीदार बनून राहिले आहेत

अशुभ गृह

सूर्यास्ताच्या वेळी एका अरण्यातून एक मध्विमवरील माणूस चालत होता. त्याच्या जेवण्यावर भुदासभाव पसरलेला होता. मधूनमधून चव्कडे दुष्टी टाकून तो स्वतःची बडबडत होता.

इतक्यात एक म्हणारा बुद्ध स्वरातून रडत त्याच्या समोर आला

प्रवाशाने म्हाताऱ्याला थांबवून विचारले, "म्हातार बाबा, रडायला काय ज्ञान तुम्हाला?" काहीसा चिडून म्हातारा म्हणाला, "मझंदू ख जाणून घ्यायची तुला काय गरज? तू थोडंच ते दूर करून माझे अशु पुसणार आहेस?"

"जो हसतमुख असतो न जावा, त्याच्या हसण्याचे कारण विचारायला कोणी जात नसत पण रडण हे काहीस अस्वाभाविक आहे न म्हणून चौकशी केल्यावाचून रहावंत नाही"

या वेळी जास्तच चिडून म्हातारा म्हणाला, "अरे, माझ्या अर्धा इतकही वय नसेल तुझे पण बोलतोयस अस, की जणू काही पोटा झाली माणूस बाणून गेला आहेस. ज्योतिषी महेश पाडे तर मला म्हणाला होता की, मी अजून सहा वर्षे जरांन; पण इथली काही नालायक माणस म्हणतायत की, मी त्या 'अशुभ गृहा'त पाय ठेवल्यामुळे असा एक महित्यापेक्षा अधिक जगणार नाही. त्या अशुभ घरात जाऊन मोठे संकटच ओढवून घेतलं की मी स्वतःवर!"

"अशुभ गृह? कुठं आहे ते?" अंधार पसरू लागलाय आता, मला कुठे न कुठे असरा शोधायलाच लागणार आहे ना!" प्रवासी बुत्सुकतेने बोलला.

"असाच थोडा आणवी पुढे जा. नम्वर डांबीकडे वळलाम की दिमेंत तुला ते अशुभ घर." असे सांगत, जोराने रडत रडत म्हातारा तेथून धावत निघून गेला.

तमारीज जगताच

प्रवासी बांडा पुढे जाऊन रात्रीकडे वळला, तोपे त्याच्या अंध अंध वृक्षाच्या मधे असणारे एक जुने घर दिसले. प्रवाशाने बाळसून की हेच ते 'अशुभ गृह' पण रात्र तिथेच काढायचे त्याने ठरवले अन् त्या घराच्या बन्द दरवाजावर थाप मारली.

घराच्या प्रवेश दाराच्या लाकडांना धातूची लंगोलेनी होनी याच्या दोन्ही कलाहला फटी पडलेल्या होत्या, त्यामुळे घर विचित्र दिसत होते, थोड्या वेळाने दार खुलले गेले. ते अंधणारा हाता एक कळश.

प्रवाशाने रात्र तिथेच काढण्यासाठी कुबड्याकडे परवानगी विचारली. कुबडा म्हणाला, भट्टे, प्रवाशासाठीच तर इथे अगल न इतक मळ घर बांधून ठेवलेय. खुशाल

रहा ग इथे."

प्रवासी घरात शिरला. तिथे त्याने चार कुबडे बिडक्यामधे अन् कट्ट्यावर दिव्याने नळत देवात अमलेने पाहिले. पण त्या धव्यामधे लेल नव्हते. ते तर खमकणारे मोरमोडे हिरे असून त्याचाच प्रकाश तिथे फाकत होता.

ते दृश्य पाहून आश्चर्यावर्धक झालेला प्रवासी म्हणाला, "कारच विचित्र दिसतय हे."

"सार जावनच विचित्र आहे याहूनही मोठे अस आणखी एक आश्चर्यही आहे." म्हणत एक कुबडा हुमला यन् म्हणाला, "जोवर रहायचे असेल, तोवर इथे आरामात रहा. पण आमच्या जवळ कसल्याही चौकशा नाही. करावच्या अन् पडिल्या सजल्यावर जो सोन्याचा

दरवाजा आहे, तो काहीही झाले तरी श्रध्दायचा नाही. एवढे लक्षात घेव."

"माझे अंधणार पण या घराचा मालक लोण एवढे तरी माग."

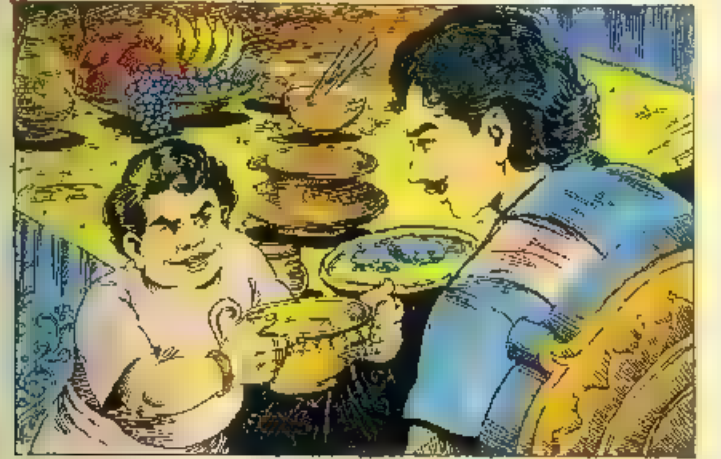
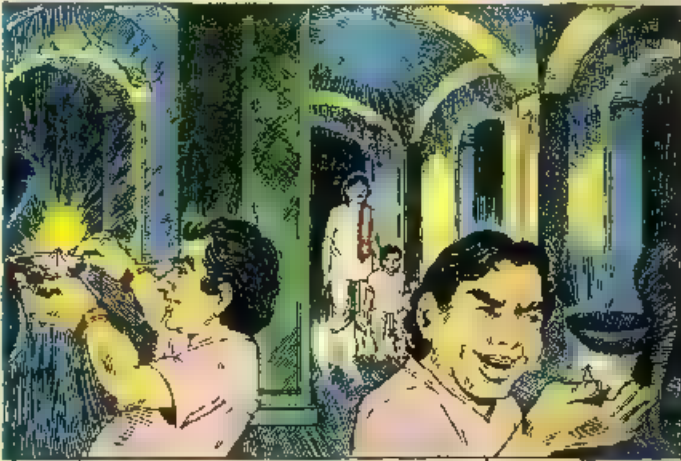
"प्रयत्नच, आम्हाला काही विचारायच नाही अस सांगितले ना? चल माझ्या बरोबर."

कुबडा म्हणाला. प्रवाशाला स्नान करायचे होते त्याने इच्छा पत्र करताच कुबड्याने स्नान घ्याव्याच्या पाकळ्या व अन्तर मिमळलेल्या पाण्याचा व्यवस्था केली.

स्नान झाल्याबरोबर प्रवाशाला खूप भूक लागली. आपल्या खोरीत एक खूपच मोठे रेखन असून त्याकडे बघताच अकूत ठेवलेली पाणी होती. प्रवासी भोजन करायला बसला, अन्

कुबडा तो जे जे मागेले ते वाटू लागला. त्याला कुबड्याला बरेच प्रश्न विचारायचे होते पण त्याने काही विचारायला सुरुवात करायच कुबडा आपल्या हांडीवर बोट ठेवून त्याला चप रहायचा इभारा करी. तिथल्या कुबड्यांनी त्याचे शंकांनिरसन करणे दूरच, पण अगदी साध्यापधनाचे 'होय नाही' असे उत्तरही दिले नाही. एका खूप मोठ्याशा खोलीत त्याच्या झापोयचा व्यवस्था करण्यात आली. एका कुबड्याने या खोलीच्या शिडकीचा रशमी पडदा दूर करताच फुलांच्या मुगंधान युक्त थंड हवा आत येऊ लागली. बाहेर तेंपूर च दणे पगारवेळे किंमत होते.

इत्याच्या मज्जातीसारख्या या सुन्दर घराला त्या रस्त्याच्या म्हागायाने 'अशुभ गृह' असं का

म्हटले, हेच त्याला समजना.

सकाळ झाल्यावर स्नान व भोजनादीची व्यवस्था उत्तम होती. 'गप्पा मारायला इथं कोणी नाही' या एकाच गोष्टीचे कथन प्रमाणात नाईट वाटत होते. त्या दिवशी सध्याकाळपर्यंत तो त्या घटनेच्या सोळा खोल्यांतून नुसताच फिरत राहिला.

प्रवासी शेवटी कंटाळला आणि घराच्या पहिल्या मजल्यावर गेला तिथे फक्त एकच खोली होती. सोन्याने बनवलेला त्या खोलीचा दरवाजा चमकत होता अगदी अद्वितीय दिसत होता तो. प्रवाशाला वाटले की, दरवाजाच इतका सुंदर आहे, तर आतली खोली पाहूनही अद्भुत असेल ! पण तो दरवाजा

अघडायला मनाई असल्याचे कुबड्याने अगदी पहिल्याच नमस्काराने हात प्रवाशाची अनुसुकता इतकी वाढली की आता तो दरवाजा अघडून पाहिल्यावाचून आपल्याला कोपच येणार नाही, रात्रभर तळमळत रहावे लागेल असे त्याला वाटू लागले.

'काय न्हायचे असलं ते होईल; पाहू पळे !' असे ठरवून त्याने तो दरवाजा हळूच उकलला, एकदम त्याचे डोळे दिपले ! खोलीची फरशी सगळ्यावरून दगडांची होती आणि भिंती सोन्याच्या विटनी बनवलेल्या होत्या. भिंतीला भेधसधे हिंसेमोही जडवलेले होते. त्या खोलीतून खाली जाण्यासाठी एक जिना होता. गुळगुळीत पायऱ्यांवरून पाय घसरून नये म्हणून प्रवासी अगदी सावधगिरीने हळूहळू जिना उतरला.

झालं, कुठूनसा एक कावळी अडित आला अन् त्याने प्रवाशाच्या मस्तकाला चाच मारून त्याला घामाळ केले 'म्याम म्याम' आवाज करत कुठूनसा एक बोका पेशून त्याच्या छातीवरच आपटला ! तो इतक्या जाराने ओरडला की 'आपले कानच आता फाटले' या विचाराने त्याने आपले कान दोन्ही हातांनी झाकून घेतले. एवढ्यात एक वटवाघूट त्याच्या डोक्यावरून तीनदा बुडाले. भयाने तो थरथर कापू लागला. परत येण्यासाठी तो फिरणार इतक्यात बीज चमकल्या मारखा आवाज आला, "मूर्खा, बरोबर वीस वर्षांनी याच तिथीला तुला मृत्यु येईल. अगदी नक्की !"

हे ऐकल्यावर प्रकाशात फारच आनंद झाला अन् तो आपल्या खोलीत परत आला. तिथे पावही कुबडे एकमेकांच्या सगळ्यावर हात ठेवून आपसात कुजबुजत होते.

प्रवाशाने अत्साहभरल्या अवाजात विचारले, "सर्वजण इथे का जमला आहेत?" त्याच्याकडे आश्चर्याने पहात एकजण बोलला, "आपण केव्हा मरणार आहोत हे माहीत होवूनही खण्याऐवजी तूहसत आहोस हे मोठे विचित्र वाटतंय आम्हाला !"

'पण मी का रडवं ? आपल्या मरणाचा दिवस कळल्यामुळे तर उलट मला आनंदच झालाय !' प्रवासी म्हणाला.

"बऱ्याच कालावधीनंतर तुझ्यासारखा बळब माणूस येतना आम्हाला. ही गोष्ट आता ताबडतोब आम्हाला आमच्या प्रमुखाला सांगायला हवी, आता झुन पुढे या 'अशुभ गृह'त भायले काही कायम नाही, असं वाटायला लागलंय." असे म्हणत कुबडे तंथून नाहीसे झाले

दुसऱ्याच क्षणी ते 'अशुभ गृह' ही डोक्या

पुढून नाहीसे झाले ! आता प्रवासी झाडांच्या मधल्या रिकाम्या जागी बुड्या होता. तो सूप आनंदाने स्वतःशीच बडबडू लागला, "सर्वच आहे; एकाद्या माणसाला आपल्या मृत्यूची वळ कळते, तेव्हा तो वेचून होतो. निश्चित राहू शकत नाही तो ! लाखात माझ्यासारखा एकाद्याच या वार्तेने बुडू होत असेल."

हा प्रवासी एक खेडून मगूस होता. त्याला हृदयरंग होता. ज्या ज्या वैद्यांनी त्याला तपासले, त्या सर्वानी सांगितले होते की, "तू सहा महिन्यांपेक्षा जास्त जगणार नाहीस !" यामुळे सर्व बंधने सोडून तो निरनिराळ्या गावांतून अन् जंगलांतून भटकत होता. 'आपण आता आपली वीस वर्षे जगणार आहोत', असे त्याला जेव्हा समजले, तेव्हा तो फारच खुश झाला. त्यामुळे त्याचे आत्मबल व आत्मविश्वास आस्तन वाढले.

मनातल्या मनात त्या कुबड्याबद्दल कुंजसता व्यक्त करत आणि आपल्या हृद देवाची प्रार्थना करत प्रवाशाने आता स्वतःच्या गावाकडे मोर्चा बळवला.

गरजवत

मास्ती एक अतुल्य आचारी होता, पण स्वभावाने लहरी. त्यामुळे सहसा त्याला कोणी काबाला बोलवत नसे, त्याचा बाप भीम काही विशेष बागला स्वयंपाक करत नसे, पण तरीही लोक त्यालाच बोलवत. बापाची कमाई बांगली असल्याने मास्तीचे दिवसही मजेत जात.

त्याच गावात धर्मराज नावाचा एक सधन शेतकरी होता. त्याच्या मुलाला दरबारात नोकरी मिळाल्यामुळे त्याचे नातेवाईक 'आपल्याला मेजवानी हवी' असं आग्रह घरून असले. धर्मराजने खुशीने मेजवानीचा वेत ठरवला, पण ऐन वेळी भीम आचारी पडला अन् धर्मराजला मास्तीला बोलावणे श्रम पडले.

मास्तीने स्वयंपाक घरात पाडून ठेवताच तक्रारी करायला सुरुवात केली की 'आणलेलं सारं वाणसामान अपुरं अन् खालच्या दर्जाचं आहे' ... इ. इ. धर्मराजला मास्तीचा स्वभाव माहीत असल्याने त्याने मुकादयाने सगळे ऐकून घेतले.

धर्मराज बांगताच अभिमानी होता. तो दुसऱ्यांना कधी नावे देवत नसे पण त्याबरोबरच अगोचर कुणाचं 'फट' म्हणणेही ऐकून घेत नसे, परंतु आता त्याला मास्तीची बडबड ऐकून घ्यावी लागली.

स्वयंपाक करता करता मास्ती धर्मराजला 'कंजूष' म्हणाला, तेव्हा धर्मराज त्याची समजूत काढत म्हणाला, 'अरे मास्ती, तुझ्या बाबती दिलेल्या यादीप्रमाणेच सार सामान आणलय मी.' अन् तरीही तुला आणखी बें काही हवं असेल तें मांग, लगेच माणूस पाठवून मागवून घेता मी."

"पण स्वयंपाक कायला माझ्या बाबाला बोलावण्यातच तुमचा कंजुषपणा दिसतोय ना! ते पक्षांन्न बनवतात खरी पण मी ते बनवले की तुटून पडतात माणसं त्यावर. अन् त्यासाठी नास्तं दुप्पट साहित्य!" मास्ती आवेशाने खोसतच राहिला, तेव्हा मध्येच एकदा धर्मराज

म्हणाला "अरे बाबा, तुम्हणंशोन् ने आणवून देतो तें मी मूक जगाचं मध्ये मध्ये ओरडतोस कशासाठी?"

"माझी संवयच आहे तशी! तुम्हाला अजबत नसेल तर सांगा, आपला गप्पा गुंडाळून जातोमी करीपरत!" मास्ती धमकीदंत बोलला.

धर्मराजने कसेतरी 'काबा, पुता' करून आपले काम त्याच्याकडून करून घेतले रुचकर मेजवानीची पाहुण्यांनी खूप प्रशंसा केली. धर्मराजनेही कबुलीपक्षा मास्तीला खास्तच रक्कम देऊन पाठवत.

परंतु नंतर मास्तीच्या गैरवागणुकीबद्दल सर्वांना समजलेच, पदार्थ छान झालेही असतील, पण सातालोक धर्मराजच्या सहिष्णुतेचीच चर्चा करू लागले.

काही दिवसांनी म्हणतारा भीम मरून गेला अन् मास्तीला दिवस-कंठणे कोण ना झू लागले. स्वयंपाक करून पैसे कमावणेही त्याला अवघड जाऊ लागले; कारण त्याचा स्वभाव माहीन असल्याने लोक त्याला कामाला बोलावणेच टाळू लागले.

अशा परिस्थितीला गांजून मास्ती एकदा धर्मराजकडे गांजून म्हणाला, "तुमच्या घरात स्वयंपाकघाची गरज आहे असं कळलं मला म्हणायला मला घ्या ना ठेवूत."

तरा विचार करून धर्मराज म्हणाला, "माझी आयको हल्ली मधून मधून वाजारी असते, तेव्हा काही दिवस स्वयंपाकघाची गरज

आहे खरी मला. पण मी जास्त पगार नाही देऊ शकणार. तू बरं जमीनदाराकडे ही नोकरी पात्रलीस, तर जास्त पैसे मिळतील तुला. तेव्हा तिकडेच गेलाम तर बरं होईल बघ."

मास्ती सग्न लागला, "होय, मला सुद्धा कळलंय तसे. पण जमीनदाराकडे हातून काही चूक झाली, तर फार कडक शिक्षा मिळते असही ऐकलंय."

"चूक झाली की, शिक्षा तर मिळणारच ना? तेव्हा चूक करून नकोस म्हणजे सारं!" धर्मराजचं म्हण दिलं.

"पण .. मी बरा फाटक्या तोंडाना आहे नं! जमीनदाराकडे असं काही चालायचं नाही!" मास्तीने चाचरत आपला गुणपणा कबूल केला.

चैलेख सरवटे

क्षणभर थांबून धर्मराज म्हणाला, "पण अमीनदारचांगला माणूस आहे, तो अनावश्यक कधी कोणाला शिवी देत नाही. तुला तर माहीतच आहे की मी मोठा स्पष्टवक्ता माणूस आहे; रागावलो की तीखला व्हेईल ते बोलतो तो. सहन करशील तू?"

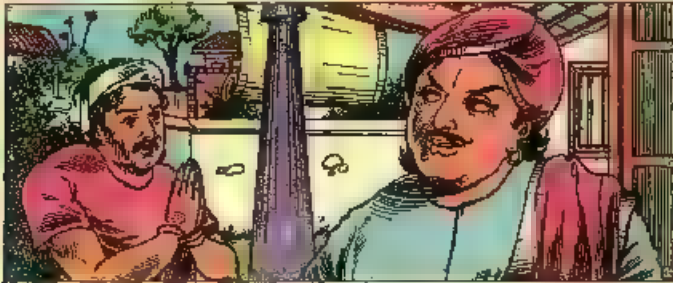
त्याच्या या बोलण्यावर आश्चर्य प्रकट करत मावळी म्हणाला, "अ? तुम्ही अन् स्पष्टवक्ते? पाझा विश्वास नाही! बघत ! तुम्ही मेजवानी दिलोंत, त्या दिवशी माझं सगळं मोलणं ऐकून घेतलंत तुम्ही! माझी प्रत्येक मागणी पूर्ण केलीत. खूप खात वाटलात, खूप सहजशील वाटलात मला! मेजवानीला बालल्या सर्वांनी तुमच्या सहिष्णुतेबद्दल तुमची तारीफ केलेलीही कानावर आली माझ्या! मी ते सारं कस विसरेन अरं?"

"हं स ! त्यावेळी माझ्या गरजेनं तुझा लहरोपणा बालवून घेतला. गरजवंताला अकत नसते म्हणतात ना! पण आता तर मला तशी काही गरज नाहीये, आता यावेळी माझ्या शिष्या लायधी गरज तुला असेल, तर ये माझ्याकडे नोकरीला. नाहीतर शोध दुसरी कडे कुठे काम.

अताच्या परिस्थितीत तुझा लहरोपणा मी नाही सहन करणार ! बुलट काम नीट न झालं किंवा काही समर्थन करायचा प्रयत्न केलास तर खूप शिष्या घालीन मी तुला." धर्मराजने आपल्या फटकळपणाची चुणूक दाखवत म्हटले.

आपल्या दुःखावर कसे तरी पांघरूण घालत, हात जोडून मारुती म्हणाला, "महाराज आजपर्यंत मी इतरांपाशी फार पाकळा चाललो इतरांचे सवगुण, त्यांची न्यायबुद्धी, यांची मीनेहमी अवहेलनाच केली. तुम्हाला खूप वास विला; तरीही न घाबराता तुम्ही माझ्याशी सव्यवहारच केलात, अन् चांगला धडा शिकवलात मला. माझं डोक चांगलं ठिकाणावर आणलंत तुम्ही! आता मला तुम्ही तुमच्याकडे नोकरी घ्या, वानकादेश; पण मी तुमचा कृतज्ञच राहीन. तुमचा अवार स्वभाव जन्मभर आठवणोत ठेवीन मी."

मारुतीच्या वर्तनातला बदल पाहून धर्मराजला खूप आनंद वाटला. त्याने त्याला आपल्या धरीच नोकरीला ठेवला. आता मारुती बरोबर वागू लागला, त्याने चांगले नाव मिळवले अन् तो वारामात राहू लागला.

महाभारत

विदुर गेल्याबरोबर आपल्या पित्याजवळ जाऊन दुर्योधन म्हणाला, "बाबा, हे विदुरकाका कायस तुमच्या जवळच राहू पागसे आहेत. बापत्या मनातली गोष्ट तुमच्याजवळ बोलणंही मला शक्य होत नाही."

धृतराष्ट्र दुर्योधनाला म्हणाला, "पुत्रा, याबाबत तुझे अन् माझे विचार एकच आहेत. त्यात फरक योडाच होणार? विदुर नेहमीच पांडवांचे ह्स्तुती करत रहातो आणि मला ती ऐकून घ्यावी लागते. त्याच्या विरोधी मी काही बोलूही शकत नाही. तू एक काम कर. तू अन् कर्ण मिळून नीट विचार करून ठरवा."

"दुपदाचे जावई ज्ञाच्यापासून पांडव

जास्तच बलवान झाले आहेत. या दोघांच्यात फूट पाडण्यासाठी काही खुपाय करावा लागेल. तान्त्रिकांच्या साहाय्याने दुपद आणि वृष्टद्युम्न पांडवांचे कट्टर शत्रू बनतील." दुर्योधनाने विचार चालू सात्ते.

नंतर दुर्योधनाला याहूनही मोठे असे एक कारस्थान सुचले. द्रौपदीला पाच पती आहेत. तिच्यास अन् त्यांच्यात द्वेष अन् कृपेच बी पेरायला हवे.

कर्णही तेथे येऊन दुर्योधनाच्या या सर्व योजना ऐकत राहिला, तेव्हा दुर्योधनाने कर्ण व धृष्टराष्ट्र यांना आपली एक कुटिस योजना ऐकवली. तो म्हणाला, "पांडवांच्यात भीमच खरा बराक्रमी आहे त्याला आपण गुप्तपणे मारून टाकू. भीम आणि अर्जुन हे

हस्तप्रस्थाची स्वाभमाना

वाग आणि वाऱ्यासारखे आहेत. ते बरोबर असले की नवी समजावं - आता प्रलय होणार ! पण आपल्या योजनेप्रमाणे भीम मरून गेला, तर एकटा अर्जुन काहीच करू शकणार नाही, अर्जुन तर आपल्या कर्णाच्या बरोबरीचाही नाहीय. मी तर आम्हान देखून सांगू शकतो की भीम मरला नाही, तर बाकी सगळे पांडव आपले दास होऊन राहतील."

यावर कर्ण म्हणाला, या क्षुपायांनी आपण आपलं ध्येय गाहू शकणार नाही. तोमाला नळी पडून ठूपच काय आपल्या सुप्रसिद्ध बलिष्ठ जावयांना सोडून देईल ? त्यांच्याशी वैर मांडील ? आपल्याच कन्येशी

द्रोह करील ? द्रौपदीन त्या पाचजणांशी विवाह केला, तेंव्हा ते होन स्थितीत होते. ते आज एकदम अंत्तम स्थितीत आहेत. ते द्रौपदीवर प्रेम करत आहेत, तेंव्हा, ती का म्हणून त्यांना सोडून देईल ? तुझं असलं काही कारस्थान मुळीच सफल होणार नाही. तुझा दुसरा विचार आहे भीमाला गुप्तपणे मारायचा ! बासाठी आपण आतापर्यंत कमी प्रयत्न केले का ? असल्या क्षुपायांनी आपण त्यांचं काहीही वाकडं करू शकणार नाही. वर्तमान स्थितीत आता आपल्यापुढे एकच मार्ग आहे, अन् तो आहे - युद्ध ! त्यात कसला अधर्म नाही अन् कुणावर अन्यायही होत नाही."

कर्णाच्या या बोलण्याचे समर्थन करत धृतराष्ट्र म्हणाला, "याचं बोलणं योग्य असंच आहे. याबद्दल भीष्म, द्रोण आणि विदुर यांनाही त्यांची मते विचारून घेऊ." भीष्माने आपला अभिप्राय व्यक्त केला, "पांडव अन् कौरव मला मारखेच आहेत. वाढवडिलांपासून सुस्थिरपणे चालत आलेल्या या राज्याचा अर्धा भाग पांडवांना मिळालेला हवा, तसं न करण्यानं आपलीच अप्रतिष्ठा होईल, अपकीर्ती होईल. राजे लोकांच्या दृष्टीने अपकीर्ती पेक्षा मृत्यु अजबरक वाटतो. दुर्योधना, आतापर्यंत पांडवांशी तू खूप अन्यायाने वागून चुकला आहेस. पण तरीही तू त्यांच्या केसालाही शस्त्रं लावू शकला

नाहीस. लाक्षागृहात मेला' असेल, तर तो तू पाठवलेला पुरोचनच ! कुन्ती अन् पांडवांच्या लाक्षागृहात जळून मरण्याची बातमी ऐकली, तेंव्हा कोणाचं तोंड पहाण्याचीही मला घुणा वाहू लागली. ते जिवन्त राहिले म्हणूनच केवळ तू अनादसत्तन वाचलास. अर्जुनही वैज्र गेली नाहीय. स्वतःला सुधार."

यानंतर द्रोण बोलले, "भौष्मांचं मत तेच माझंही मत आहे याबाबत. पांडवांना बोलावून घेऊन त्यांना अर्ध राज्य देणंच आवश्यक अन् श्रेयस्कर वाटतंच मला. ठूपद, त्याचे पुत्र, कुन्तीदेवी, पांडव आणि द्रौपदी या सर्वांना क्वाभूषणे भेटोबाबत पाठवा. त्या भेटी घेऊन दुःशासन किंवा विकर्णानि कापिल्य नगरीला जावं. जे कोणी जाईल, त्याने पांडवांशी प्रेमाने बागावे अन् त्यांना हस्तिनापुरी येण्याचे निमन्त्रण द्यावे. त्यांना आपल्या बरोबर घेऊन यावे. यासाठी ठूपचालाही प्रार्थना करणं आवश्यक आहे."

बोलणे मध्येच अडवत कर्ण दुर्योधनाला म्हणाला, "मित्रा, हे दोघे वृद्ध नेहमी शत्रूचीच प्रशंसा करत सुटतात, अन् तुझ्या प्रगतीचा मार्ग अडकतात. यांच्या बोलण्याकडे मुळीच लक्ष देऊ नकोस."

कर्णाचे हे कडवट बोलणे ऐकून द्रोण क्रोधाने म्हणाले, "अरे, तुझा पांडवांवर राग आहे, मनात सूडभावना आहे, म्हणूनच आमचं

बोलणं मान्य करायला तुम्ही तयार नाहीय; ते काहीही असो. आमच्या सल्याप्रमाणे वागू शकणार नसलास, तर कौरवांचेच नुकसान होईल, हे गीट लक्षात घे."

विदुर धृतराष्ट्राला म्हणाला, "महाराज, आम्ही आपलं ऋतू इच्छितो. केवळ तुम्हाला होन कऱ्या गोष्टी सांगू शकतो, पण त्या करवून घेण्याचा अधिकार गाजवू शकत नाही. द्रोणाचार्य जे बोलले, ते सारं कौरवांच्या हिताचंच बोलले. यात पक्षपाताची बुद्धीही नाहीय. आपलं स्वतःच्या पुढावर फार प्रेम आहे, त्यामुळे तुम्हाला संतुष्ट करण्यासाठी गोड गोड बोलणारी माणसंही बसतील. असल्या

आहे. त्यादच कौरवांचं हित आहे. माझ्या दृष्टीने पांडव हे कौरवांहून कोणी गिराळें नाहीत. घोघेही सभान आहेत. विदुर, तू स्वतःच पंचालवेशी जा. पांडव, कुन्ती अन् त्यांनी पत्नी कृष्णा यांना त्या वेळून ये. मोठ्या सौभाग्यानेच ते लाक्षागृहात जळण्यापासून वाचले आहेत. दुपदपुत्री कृष्णा त्यांची पत्नी बनली आहे हे त्यांचं सद्भाग्यच आहे. मो आता निश्चिन्त झालोय."

अगणित रत्ने, आभूषणे, रेशमी कपडे व अनेक भेटवस्तु बरोबर घेऊन विदुर कापिल्य नगरात पोचला व दुपद, धृष्टद्युम्न, कृष्ण व पांडवांना भेटला. त्यांचे क्षेमकुशल विचारल्यानंतर त्याने हस्तिनापुरातील साऱ्या घटनाही सांगितल्या. ज्यांना ज्यांना बेटी छायच्या होत्या, त्याही देऊन टाकल्या.

भरल्या सभेत विदुर दुपदाला म्हणाला, "महाराज, धृतराष्ट्र व भीष्म अगपला संबंध पुळून आष्यामुळे आनंदित झाले आहेत. आपले कुरुल जाणून घेण्यासाठी त्यांनी मला इथे पाठवले आहे. आपले मित्र द्रोण यांनी त्यांच्या वतीने आपणाला प्रेमालिंगन देण्याची मला विनंती केली आहे. आपली कन्या पांडवांची पत्नी झाली, याचा त्यांना राज्यप्राप्तीपेक्षा ही जास्त अमन्य वाटतोय. पांडवांनी हस्तिनापुर सोडल्याला आता खूप काळ लोटलाय. कौरव त्यांना भेटायला वातुर आहेत. धृतराष्ट्राने मला आज्ञा दिलीय

की मी कुन्ती अन् द्रौपदीसहित पांडवांना हस्तिनापुरी घेऊन यावे. आपण मला ससाठी आपली अनुभूती द्यावी."

दुपद विदुराला म्हणाला, "आम्ही कौरवांचे आप बघले आहेत, याचा मनाही अपार हर्ष वाटत आहे. धृतराष्ट्राची आज्ञा आम्हांला शिरोधार्य आहे. शिवाय आपणासारखे सूक्ष्मग्राही स्वतः यांना घेऊन असला झालेले शाहात, तेंव्हा मी 'नाही' कसं म्हणू शकेन? तशी शक्यताच नाही न? पण कृष्ण, बलराम यांचं ही मत विचारायला हवं. ते तर पांडवांचं नेहमी हितचिंतनच करत असतात. याशिवाय प्राज्ञ, धर्मपरायण अन् शक्तिशाली पांडवांची स्वतःची काय इच्छा आहे, हे जाणण अत्यंत आवश्यक बन् बुचित होईल."

दुपदाला मध्येच बाबबत धर्मराज म्हणाला, "महाराज, इथे तर आम्ही तुमच्या अधीन आहोत. आपण पूर्ण विचारान्ती जे ठरवाल ते प्रत्यक्षात जाणण हा आमचा धर्म असेल."

आता कृष्ण सर्वांना बुद्देणून म्हणाला, "विदुरकाकांच्या इच्छेनुसार पांडवांना हस्तिनापुरला पाठवणं हेच मी बुचित समजतो. पण मी सुद्धा जाणू इच्छितो की पांडवांचं सर्व प्रकारे कल्याण इच्छिणाऱ्या दुपद महाराजांचे मत काय आहे?"

दुपद म्हणाला, "आता आताच पांडव

माझे निकटचे मातेवाईक झाले आहेत, पण तुमचं तर ते लहानपणापासूनच आप आहेत. दूर असतानाही तुम्ही नेहमी त्यांचं भलंच इच्छित असता, तेंव्हा तुमचं मत, ते माझही मत असेल."

अशा प्रकारे दुपदाची परवानगी मिळाली. दुपद स्वतःच कुन्ती व पांडवांसह विदुराबरोबर हस्तिनापुरला जायला निघाला. कृष्णबलरामही त्यांच्याबरोबर गेले. विदुराने अगोखच फाटवलेल्या दृतांनी येऊन धृतराष्ट्राला त्यांच्या आशमनाची वार्ता दिली. संतुष्ट झालेल्या धृतराष्ट्राने विकर्ण, चित्रसेन, द्रोण व कृपाचार्य यांना त्यांच्या स्वागतासाठी पाठवले.

त्यांच्याबरोबर पांडव हस्तिनापुरी पोचले. तेव्हा सारे नगर सजवलेले होते. जनता त्यांना पाहून फारच आनंदित झाली. त्यांचे आशिर्वाद घेऊन पांडव राजभयनात पोचले. त्यांनी धृतराष्ट्र व भीष्म यांना पदस्पर्श करून त्यांचे आशिर्वाद घेतले.

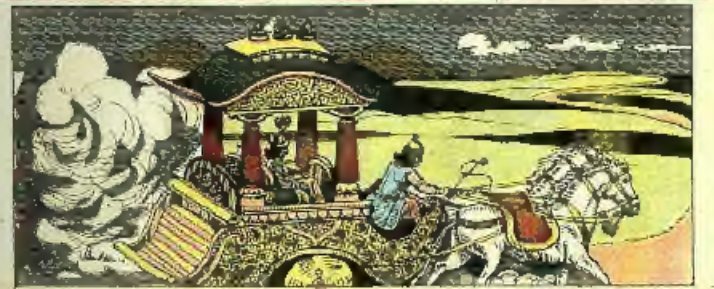
काही दिवसांनी धृतराष्ट्राने पांडव व श्रीकृष्ण यांना बोलावून घेऊन म्हणजे, "मुलांनो, तुमच्यात अन् कौरवांच्यात वैरभाव वाढायचा असे मला वाटत नाही. तेव्हा जगची आत्ताच सर्व राज्य मी तुमच्या हाती सोपवत आहे. आजचासुद्धा तुम्ही सांडवप्रस्थात स्थिर होऊन सुखाने आपलं राज्य चालवा."

धर्मराजाने 'होय' म्हणून अुपस्थित सर्वांना विनयाने नमस्कार केला. तो आपली माता कुन्ती, पत्नी, भाऊ आणि कृष्ण वनरायांसह सांडवप्रस्थाला पोचला. सांडवप्रस्थ हे एक खूप विशाल व भयानक असे शरण्या होते. ते ओळखून कृष्णाने इन्द्राचे स्मरण केले. त्याचा वृद्धेश जणून त्यांच्याबरोबर पांडव हस्तिनापुरी पोचले. इन्द्राने विश्वकर्माला तेथे पाठवले.

विश्वकर्माने एक विशिष्ट जागा पसंत केली आणि तिथे एक भव्य व सुंदर नगर निर्माण केले. चारही बाजूंना भुंज भुंज तट, प्राकाराबाहेरील बोल खंदक, अत कमकटी शुभ भवने, गरुडाकार सिंहद्वार, विशाल रस्ते, राजांसाठी रहाण्याची ठिकाणे, देवालय व कुठे कुठे सुंदर झुजाचे यांनी युक्त असे ते नगर अत्यंत सुंदर व बलीकिक असेच दिसत होते. नगराचे 'इन्द्रप्रस्थ' असे नामकरण करण्यात आले.

नगराच्या बरोबर मध्यपावर शुद्ध पांडवांसाठी निवासगृहे बनवण्यात आली. चतुर्वर्णाने लोक, शिल्पकनेत निष्णात असे शिल्पकार इत्यादि लोक या नगरात घेऊन राहू लागले.

धर्मराज आपले भाऊ व पत्नी यांच्यासह सुखाने कालक्रमणा करत व भुत्तम तऱ्हेने राज्यशासन संभाळत तेथे राहू लागला. ते सुस्थिर झाल्यावर श्रीकृष्ण पांडवांचा निरोप घेऊन द्वारकेला परत गेला.

बोलणारा पोपट

हे रामपुरी राजधानीतल्या एका गल्लीत एक म्हत्वाचा पिंजऱ्यात ठेवलेले पोपट जाणाऱ्या येणाऱ्या लोकांना दाखवत त्यांचे मन आकर्षक ठेवून ठेवत होता. तोंडातून तो ओरडत होता, "अरे लोकांनो, हे सारे बोलणारे पोपट आहेत बोलणारे ! तुम्ही बोलत ते हे ही बोलून दाखवतील ! किंमत फक्त पाच-पाच अश्यापय ! घ्या, लवकर घ्या, संपून जातील !" येणाऱ्या ब्रिह्मकाळा त्याच आवाजात ओरडून तो असेही सांगत होता की, "विकलेला पक्षी परत घ्यायची आसल्या जमातीत पडत नाही, ज्याच्या-त्याच्या तश्याचा भाग आहे !"

बरेच लोक पोपट विकत घेऊन जात होते. दुर्गादासने हे पाहिले, अन् स्वतःही एक पोपट विकत घेऊन तो घरी गेला. नंतर त्याने पोपटाला बोलायला लावायचे बरेच प्रयत्न केले, पण दुर्गादासच्या तोंडून निघालेल्या एकाही शब्दाने पोपटाने अनुकरण केले नाही. दुर्गादासला वाटले की मला आशी आसल्यामुळे पोपट विकत असेल, दोन दिवस त्याने धुतमोसम फळे आणि भिजवलेले चणे, वाचे वगैरे त्याला खायला घातले. तरीही काहीच फायदा झाला नाही.

प्रासून गेलेला दुर्गादास शेवटी पोपटाला घेऊन त्या म्हत्वाच्या फळे गेला अन् तक्रार करू लागला, "म्हत्वारबाबा, चांगले फलवलेलं की मला ! नागरिकांना फसवून त्यांच्याकडून पैसे काढायची तुमची युक्ती छान समजलीय मला. मारे सांगत होतात की मालकाने बोललेला प्रत्येक शब्द पोपट बोलून दाखवतात. हा पोपट तर एक शब्दही बोलत नाहीय."

म्हत्वारबाबाने पोपट आपल्या हाती घेतला अन् त्याच्याकडे गीट निरवून पाहिले, अन् तो त्याच्याशी एक दोन शब्द बोलला, पण पोपट कडून काहीच प्रतिसाद मिळाला नाही. वेंकट तो परत दुर्गादासच्या हाती देत म्हत्वारबाब म्हणाला, "मी तर प्रथमच सांगितलं होतं, की विकलेला पक्षी परत घेणार नाही. आपतं आपलं धाग्य ! मला तर वाटतंय की हा बहिरा आहे, जर चांगल्याभ्या वेष्टाकडे जा घेऊन बसला."

चान्दोबा

पुर्वपणी - ८३

आपल्या देशाची

कुसुमपदा

पांगारा

श्रृंग पूर्वी शाळेत अुपयोगात येणाऱ्या वृक्षपात्र्या पांगाराच्या लाकडांनच बनवल्या जात असत. वृक्षशास्त्रात याला अलस्टोनिया स्कोलारिस असे म्हणतात. इंग्रजीत याला डेव्हिल्स ट्री (शुत्रांचे झाड) असे म्हणतात. हिन्दीत याला 'चाटिन', असामीत 'चैटीन', ओरियामध्ये 'चाटिनन', बंगालीत 'चाटिम', मल्याळी व तमिळमध्ये 'पाला', कानडीत 'मूहले' आणि तेलगूत 'पलाशी' असे म्हणतात. संस्कृत मध्ये याला 'सप्तपर्ण' या नावाने संबोधले जाते, पाचसहा से.मी. लांबीची याची पाने जाड असतात.

नेहमी हिरवेच दिसणारे हे झाड पंचवीस मीटर पर्यंत अंच वाढते. याचे साल चांगले कडक असून ते खाकी रंगाचे व खडबडीत असते. याच्या फुलांचे गुच्छ हिरवट रंगाचे असून फुले काहीशी सुगंधी असतात. याच्या शेंगाही गुच्छांनीच येतात व त्यांची लांबी ३०-४० से.मी. इतकी असते.

साधारण जेथे वर्षभर पाझूस पडतो तेथे, म्हणजे मुख्यत्वे पश्चिमघाटात ही झाडे जास्त प्रमाणात आढळतात. यांच्या सालात औषधी गुण असतो. लाकूड मात्र नरम असल्याने त्याचा अुपयोग शिस्पेन्सिली, काडेपेटीच्या काड्या बनवण्यासाठी केला जातो.

काही प्रान्तात अशी समजूत आहे की या झाडांक भुतेप्रेते रहातात. पश्चिम घाटातील काही प्रान्तातले पहाडी लोक या झाडाखाली बसायनाही बितात.

